

Družina

LETNIK II.

MAJ 1930.

ŠTEVILKA 5.

Ljudevit Vrečić:

Podoba dečka.

Ivan Pregelj:

Magister Anton.

Roman iz šestnajstega stoletja.

II. DEL.

DOBRI PASTIR.

1. »Adsum! Tu sem Gospod!«

PRESLI so dolgi meseci, preden so skopneli snegovi. Dijakon magister je vdan no čakal od nedelje v drugo. Ko ga je bil škof posvetil za subdijakona in nato še za dijakona, je magister upal, da je srečno dospel. Tedaj pa je prišla nadenj še ena poskušnja. Škof je moral na pot v važnih verskih zadevah in je posvečenje za mašnika odložil. Ko je odhajal, je pozval dijakona predse in dejal pol šaleč se, pol resno:

»Ecce, domine! Glej, gospod! Svoječas si mudil ti, zdaj ti Bog vrača. Kakor si plačeval, tako se ti plačuje. Čakaj in moli!«

»Čakal bom in molil!« je odgovoril magister. Škof je odšel po Donavi navzgor in se ni kmalu vrnil. In snegovi so kopneli počasi. Daieč za kopnečimi je bil Kras, je bil Štanjel, je bil vikar Jože s svojima drugovoma — žerjavoma, je bil Rim z Ignacijevo šolo in mladim Pavlom Skaličem. Magister Anton je trpel, dasi vdano, a trpel vendar: iz svetega domotožja po kelihu in še iz svetnega domotožja po Štanjelu, po Pavletovem pisnu, ki naj bi ga do konca potolažilo in posmirilo; iz dvojnega domotožja, prav po geslu, ki si ga je bil magister izbral, da bo kakor petelin »v dve strani«, z očesom proti nebu in očesom proti zemlji.

Tako so mu kopneli snegovi, tako je daroval Bogu svojo prvo veliko daritev v pregovnanju samega sebe, svojih sanj in hrepenenj, čakal, molil in čul. Vadil se je tudi v ponižnosti, ko je odpiral v učene bogoslovne knjige in se zopet, vedno zopet uverjal, da je res trde glave, da pri vsej ljubezni vendar le s trudom ume in vendar ne zna, da pravzaprav ni izpolnil v vsej meri vseh pogojev, ki jih zahteva postava od človeka, ki hoče Bogu služiti kot mašnik. Ob tem spoznanju je občutil svoje duhovne redove ne le kot božji dar, temveč tudi kot veliko dobroto, ki mu jo je izkazal škof. Tako je oblačil vsak dan, vsako uro novega človeka in čakal in upal, da bo vendar potrjen, ko se bo zopet javil kratko: adsum — tu sem! —

* * *

Mlado, velikonočno solnce se je trudilo, da bi posijalo v dremotnost stare gotske cerkve, pa je risalo le pestre barvne luči na cerkveni tlak, pogledujoč skozi barvovito

steklo. V cerkvi se je pripravljala slovesna škofovska maša. V velikem Dunaju je bila vendar tudi ta maša čudna slovesnost. Ljubljanski škof, se je bilo razglasilo, bo posvečeval. Pa ne dveh, treh, desetih bogoslovcev, enega samega. Izreden dogodek je napolnil cerkev. Bogoslovec, ki je čakal posvečenja, se je ves tresel, ko so mu povedali za čudno zanimanje, ki ga je bil povzročil. Skromni človek, ki si je bil svoje nerodnosti v svesti, je telesno trpel in jecljal tiho pri sebi zmeden molitev, da bi že dal Bog, da bi bila slovesnost mimo in bi ga obvaroval te in one nerodnosti. Čim bliže je bil trenutek, ko mu bo stopiti pred oltar in škofa, tem bolj je bil nemiren. Že ni več ni molil, že je eno samo besedo krčevito ponavljal:

»Adsum, adsum, adsum!«

Tedaj mu je zaklical višji dijakon in ga kakor prebudil:

»Accedat, qui ordinandus est ad ordinem Presbyteratus!«

(Naj pride, ki hoče, da se posveti za mašnika). Duhovnik, ki je opravljal službo škofovega pisarja, je poklical:

»Anton Antonov!«

Tedaj je bogoslovec vstal in šel z mašnim plaščem na levi roki in z gorečo svečo v desni pred oltar in pokleknil pred svojim škofom, ki je sedel v stolu s škofovsko kapo na glavi. Višji duhovni je dejal škofu:

»Prečastiti oče! Sveta mati, katoliška Cerkev zahteva, da posveti pričujočega dijakona za mašnika.«

Škof je vprašal:

»Veš-li, da je vreden?«

Višji duhovni je odgovoril:

»Kolikor človeška slabost dopušča vedeti, vem in pričam, da je vreden te službe.«

Škof je dejal:

»Hvala Bogu!«

Nato pa se je obrnil po duhovnikih in ljudstvu, spregovoril počasi slovesno, kakor da tehta zlato, poudaril vsako besedo, pozival za Boga in radi Boga, naj vstane in gre in pove, kdorkoli bi vedel, da pričujoči dijakon ni vreden posvečenja. Za trenutek je nato umolknil, potem se obrnil k bogoslovcu in ga učil, kaj je duhovniška služba in dolžnost. Glas mu je zadrhtel, ko je govoril zadnje besede, ne kot svečenik svojemu duhovnemu gojencu, kot oče svojemu sinu:

»Tvoj duhovni nauk naj bo zdravilo ljudstvu božjemu; vonj tvojega življenja razveseljuj Kristusovo Cerkev, da boš s pridigo in zgledom zidal dom, to je družino božjo, v toliki meri, da ne bomo krivi ne mi, ki smo te posvetili, ne ti, ki si se dal posvetiti, pogubljenja božjega, temveč vredni plačila, ki nam ga Bog sam nakloni v svoji milosti.«

Po teh besedah se je škof obrnil k oltarju, pokleknil in se nagnil na stol. Službujoči duhovniki so se vrgli na tla. Škof je začel peti litanije vseh svetnikov. Potem je vstal in stegnil molče nad klečočega dijakona obe roki. Za njim so takisto storili še drugi duhovniki. Vsi stopijo nato držeč stegnjene roke nad posvečencem. Škof pa je molil nad njim in nato pel slovesno predglasje. Nato je zopet sedel. Uravnal je štolo posvečenemu v obliki križa na prsih in dejal:

»Vzemi jarem Gospodov; sladak je Njegov jarem in Njegovo breme je lahko.« In še mu je ogrnil in podvil mašni plašč, rekoč:

»Vzemi duhovniško obleko, ki je znanje ljubezni; kajti mogočen je Bog, da bo pomnožil v tebi ljubezen in napravil tvoja dela popolna.«

Nato je molil in klical božjega blagoslova nad posvečujočega se. Pokleknil je, obrnivši se k oltarju in pel:

»Pridi, stvarnik Duh . . .«

Magister je z drhtečimi ustmi slovkoval besede svete pesmi. Da bi pel, mu ni bilo dano. Med pesmijo je škof vstal, se obrnil, sedel, da bi ga mazilil. S palcem je zajel posvečenega olja in šel posvečujočemu se čez obe roki od desne na levo, od palca v kazalec in spet z leve od palca do kazalca na desnici. Ko je mazilil, je prosil Boga:

»Blagovoli, Gospod, posvetiti te roke s tem maziljenjem in z našim blagoslovom. Amen.«

Strnil je sveto opravilo v znamenje križa in blagoslovil, kar je bil pomazilil, rekoč:

»Da bo blagoslovljeno, kar bodo blagoslovile in posvečeno, karkoli bodo posvetile v imenu našega Gospoda Jezusa Kristusa.«

Kakor za molitev sklenjene roke je nato ohvezal z belim prtom, seget po kelih z božjo skledico in ga dal posvečujočemu se, da se ga je dotaknil z maziljenimi prsti, rekoč:

»Sprejmi oblast, čarovati Bogu in služiti sveto mašo za žive in mrtve. Amen.« Potem je pel mašo do darovanja. Posvečenec je daroval svečo in molil s škofom mašne molitve. Škof je spreminjal, povzdigoval, se obhajal in obhajal posvečenca. Potem je pel z besedo Izveščarjevo apostolom pri zadnji večerji:

»Že vas odslej ne imenujem več službnikov svojih nego prijatelje, ker veste vse, kar sem storil v vaši sredi. Sprejmite tolažnika, svetega Duha. On je, ki ga vam pošilja Oče. Moji prijatelji ste, če boste delali, kar sem vam zapovedal. Slava Bogu Očetu in Sinu in svetemu Duhu . . .«

Magister je občutil brezmejno hvaležnost. Pa ni skoraj umel, ali se vnema za svečenika, ki poje, ali pa za Onega, ki je pred tisoč pet sto leti takisto povedal dvanajstim. »Prijatelj Njegov, apostol Njegov,« je vedel: »Gospod,

kako more to biti? Gospod, kje so meje Tvoji dobroti?« Škof se je pred oltarjem obrnil, magister je molil vero:

»Verujem v Boga, Očeta vsemogočnega, ki je ustvaril nebo in zemljo . . .« Škof je stegnil roke za blagoslov nad posvečenčevu glavo in dejal:

»Sprejmi svetega Duha! Komurkoli boš grehe odpustil, mu bodo odpuščeni, in komur jih boš zadržal, mu bodo zadržani.«

Spustivši posvečencu na plečih podviti mašni plašč, je rekel: »Z oblačilom nedolžnosti te odeni Gospod!«

Tedaj je položil posvečenec sklenjene roke v škofove in škof je vprašal:

»Ali obljubiš meni in mojim naslednikom spoštovanje in pokornost?«

»Obljubim!« je odgovoril posvečenec.

Škof ga je poljubil.

»Gospodnji mir bodi vselej s teboj!«

Nato ga je opominjal, da je mašniška služba težka in naj se vestno uči vsega svetega opravila pri drugih, že izkušenih mašnikih, preden bo hotel brati svojo prvo sveto mašo. Magister je občutil znova bridkostno in ponižno:

»Gospod, veš, da sem neroden! Gospod, ne vem, če bom kdaj znal, kakor zahtevajo sveti predpisi. Gospod, z ljubeznijo bom skušal nadomestiti, kar mi ni dano v rokah.«

Še je pomislil na gospoda v Koblji glavi in skienil, da bo šel k njemu v šolo, preden bo prvič daroval.

Tedaj ga je škof blagoslovil in dokončal mašo. Še enkrat je nato rotill mladega mašnika, naj vestno premišlja, koliko posvečenje je sprejel in koliko breme si naložil. Potem mu je kakor za vezilo naložil tri maše po prvi: v čast svetemu Duhu, v čast blaženi Devici Mariji in za verne duše. Zaključil je:

»Prosi vsemogočnega Boga tudi zame!« —

Novoposvečenec se je zavedel v zakristiji. Visoki duhovniki so mu čestitali. Z ustmi se je zahvaljeval magister. S srcem ni bil med njimi. Bil je na Krasu pri treh žerjavih in najbolj pri gospodu Joži v Štanjelu . . .

* * *

Slovesen, dasi skromen obed pri škofu je bil končan. Tedaj je segel škof Tekstor po pismih, ki mu jih je bil prinesel strežnik na srebrnem krožniku. Odprl je prvo in se mu je lice zjasnilo.

»Gospod vikar pišejo,« je dejal novomašniku Antonu, »zase pa za ljubega mi gospoda Kristofa. Ob sta že kar nejevoljna, kaj bo z njiju gojenci.«

Prestal je za trenutek in dejal nato magistru:

»Odpravi se na pot. Pospremil boš moje male bodoče pomagače v Rim.«

Magister se je poklonil z glavo. Lice mu je zardelo od veselja in ponosa.

»Pojdem domov, pa pojdem še v mesto Rim, ki je edino na vsem svetu! Tedaj je bral škof drugo pismo. Lice mu je bilo žalostno. Prebral je in dejal:

»Gospodov vitez Ignacij je umrl.«

Pomolčal je nekaj trenutkov, nato je rekel:

»A oče Fruzij živi in je prenesel špansko vojsko in sto težav. Collegium germanicum živi. Hvala Bogu!«

In še je dodal:

»Dobiš pisma za Rim in formatam, potrdilo, da si posvečen. Bodi pripravljen, da očiščeš takoj na pot.«

Še enkrat je segel po pismu, ki ga je bil prejel iz Rima. Obliče se mu je vnelo v nekaki nejevolji.

»Prezrl sem,« je vzkliknil in stegnil list proti magistru, rekoč:

»Beri!«

Magister je iskal v pismu in našel. Zbledel je kot bela krpa. Oče rektor Fruzij je v pripisu sporočal škofu, da se mu je eden med gojenci zmaličil.

»Eden tvojih, Bog ga privedi na pravo pot, in le to tolaži, da ne po lastni, temveč po tuji krivdi, po želji telesnega njegovega očeta, ki naj mu zato sodi večni Sodnik.«

Gojenec, ki se je bil pohujšal, je bil — PAVLE SKALIČ...

* * *

Za trenutje je vstalo magistru v spomin videnje, ki ga je imel, ko je stal v mesečni noči pod Štanjelom in se mu je zdelo, da gleda strašni grozoti v obraz, strašni zblodi, veliki Zveri, ki se pripravljajo na pokolj. Obliče strašne zveri se je ta trenutek magistru pred duhom preobličilo v poteze, ki jih je ljubil in se jih bal obenem. Bilo je lice mladega Pavla Skaliča. Bilo je lice odpadlega dijakona Jurija Stradijota: lepo, blede in strastno obliče z gorečimi presunljivimi očmi in mehko črno brado. Magister si je predočil predikanta, kot ga je videl zadnjič. Spomnil se je njegove besede, ki je priznala očetovstvo.

»Sin pogubljenja!« se je vnel magister v srdu in sovraštvu. Pa je občutje sovraštva ugasnilo. Nekaj neskončnega, velikega se je odprlo magistru pred duhom. Njemu naproti na steni je visela slika Dobrega pastirja. Magister se je zagledal vanjo kakor v razodetje. Potem je razumel vse, planil in dejal škofu:

»Prečastiti! Pojdem na pot. A kdaj se vrnem. Bog mi je vdahnil, da vem, kaj mi je storiti.

Grem za izgubljeno ovčico.«

2. Gostilna »pri trojnem »bo«.

Bilo je v vročih junijskih dneh leta petnajstega sedem in petdesetega. Notranji okraj mesta Rima so tonili v dušeci soparici prvega poletja. Domačini, ki so bivali v mestnem delu »della Pigna« in v okraju navzdol proti židovskemu getu in Tiberi, so imeli priliko že nekaj dni opazovati čudno svojstvenega človeka, ki se je potikal od jutra do večera po najbolj ozkih in temotnih ulicah, iskal očitno nečesa, pogledoval zlasti mlajšim ljudem v obraz, vstopil tuptam v ubožno krčmo, postal sredi mirne hoje pozoren in se spustil trenutno v dir za šetalcem pred seboj, ga došel in potolažil nato osuplega, naj mu ne zameri, da se je zmotil, zamenjavši ga z nekom drugim. Svojevstveni človek je bil slok in tega ben, na videz še najbolj podoben duhovskemu človeku. V resnici tudi se je zvečer ob zadnjem mraku zatekal v zavetišče za uboge tuje duhovnike ali kakor so hišo zvali: SSSS, Sacro Sancta Societas Sacerdotum. Z zgodnjim jutrom je sloki potnik zapuščal to zavetišče, stopil v cerkev Matere božje della Strada ali pa v sosedno svetega Andreja; nato je krožil po trgu ob Rimskem kolegiju, zašel pred cerkev svete Lucije »pri temnih prodajalnah« in oprezoval še dalje v vsako ulico in v vsaka vrata. Okoli poldne je redno vzel pred rotondo, posvečeno Mariji ad Martyres, pred nekdanji panteon, kjer se je molilo božanstvo dobrega izida. Nato se je okreplil v tej ali oni preprosti krčmi s kosom kruha in merico vina pa ves popoldne zopet iskal iz ulice v ulico, od vrat do vrat, od lica do lica, postajaje, če je slišal skupino treh ali štirih pomenkovati se, poslušajoč v vse smeri, venomer enako tega ben, nemiren in čudno neokreten v hoji in gibanju.

Na stopnišču pred vhodom v rotondo je sedeval tiste dni blede in suhoten beraček. Odet je bil v nekake cunje, sedel je v najjačem solncu očitno z užitkom in se živo oziral za ljudmi, ki so šli mimo ali stopali v svetišče. S svojimi velikimi, lačnimi očmi je bil kmalu spoznal čudnega rimskega potnika in se začel zanimati zanj. Sloki človek ga je bil že nekaj kratki obdaroval. Otroški prosjak je postal zato zaupen. Že od daleč je z glasnim klicem in pozdravom opozarjal potnika nase.

»Gospod, gospod!« je klical, »tu sem. Ali ne boste obdarovali ubogega Džulija?«

»Bom,« je spoznal potni otroka, mu dal novce in dejal pomilovalno:

»Torej Džulijo ti je ime!«

»Džulijo, kakor velikemu Cezarju,« je odgovoril beraček, da se je tuji potnik moral nasmejniti ob čudni neskladni bahavosti prosjaka, in je mislil:

»Glej ga, potomca slavnih Julijevcev. Za

belič prosjači, a da je Rimljan, se zaveda s ponosom.« Še je motril otroka, ki se je bil upostavil pred njim v svojih bornih cunjah z odlično kretno plemiškega človeka in mu je veliko oko sevalo zavestno, dasi gladno.

»Kaj gospod morda ne veruje?« je vprašal igralsko in dvignil suho ročico, kakor da se hoče zakleti.

»Verujem, mali, verujem«, je prikimal tujec, kar je očitvidno ugajalo Rimljančku. Povsem neprisiljeno se je postavil onemu na desno in šel nekaj korakov ž njim. Potem pa ga je živo potegnil za roko in vprašal:

»Ma Lei, che cosa cerca Lei ogni giorno? Pa on, kaj le išče vsaki dan?«

»Un figlio diletto — ljubljenega sina«, je odgovoril tujec.

»Un figlio,« je prikimal beraček in še vprašal: Kako? Velikega?

»Izgubljenega«, je povedal oni.

»Da, izgubljenega sina!« je ponovil beraček, kakor da je čul pravkar nekaj, kar je vedel že zdavna. »Čudna reč«, je dodal. »Ali misli gospod, da ga bo našel?«

»Z božjo pomočjo ga bom morda našel«, je odgovoril potni zaupno.

»Seveda!« je pritrldil beraček. »Forej ga doslej še niste našli?«

»Še ne.«

»Signore! Gospod!« je tedaj vzkliknil prosjaček. »Hvaležen sem. Zato bom gospodu povedal, kako bo svojega izgubljenega sina našel. Bog mi je priča.«

Popotni se je čudno osuplo ozrl na otroka in vprašal:

»Ti? Ti da bi mi povedal?«

»Jaz,« je dejal slovesno beraček. Še bolj resno je vedel nato:

»Moj oče bo gotovo vedel zanj.«

Prijel je potnika za roko in ga povlekel v ozko ulico, vsiljivo pozivaje:

»Kar za menoj, gospod! Moj oče, kakor sem rekel, ve vse. Boste videli, da ve res vse.«

»Pa kdo je tvoj oče? je vprašal potni.

»Kar za menoj, vse boste izvedeli«, je klical živahno deček, ne da bi izpustil tujčev roko. Pri tem se je oziral s čudno samozavestjo po srečavajočih ga ljudeh, kakor bi hotel reči: »Glejte me, gospoda vodim. Kaj pa vi? A? Nikogar ni, da bi se vam pustil voziti. Meni pal!«

»Pa kdo je vendar tvoj oče?« je zopet vprašal veliki in sloki človek.

»Moj oče«, je dejal dečko z nekakim užajenim glasom, ki je pričal, kako zelo je uveren o vrednosti svojega roditelja, »moj oče je en sam v vsem Rimu.«

Tegobni potni se je moral zopet nasmehiniti; deček pa je brbljal, da pozna njegovega

očeta ves Rim. Zato ker ves Rim zahaja k njegovemu očetu. Zato ker se nikjer na svetu tako dobro ne je in ne pije, kakor pri njegovem očetu. Je in pije, dobro in veliko, kolikor kdo more, pa poceni. Kaj poceni! Napol zastonj, in sam Bog in vsi svetei naj bodo podpričani, da je res tako.

»Revše«, je občutil potni ob dečkovi besedi. »Z ustmi starih rimskih plemičev govori, pa je sestrađan kot ubogo, potepeno ščene. Kakšen oče je to, da ga stradati pusti in beraičit pošilja, če ima toliko, da ves Rim pri njem je in pije, pa poceni, napol zastonj, pa dobro in toliko, kolikor kdo more.« Pomilovalno je dejal otroku:

»Dobro, moj mali. Bova pa jedla in pila skupaj pri tvojem očetu.«

»Bova!« je vzkliknil deček in so se mu vnele lačne oči in je zamlaskal z jezikom. Tedaj pa je povedal kar najslovesneje:

»Moj oče ravna krčmo »pri trojnem »bo«.«

Potem je začel živo izpraševati, kaj tujec najbolj ljubi. Ali mu teknejo ribe? Ali morda poželi bravine? Pa sir? Kateremu daje prednost, ovčjemu ali kozjemu? Rib, bravine, ovčjega sira in kozjega, vsega bo v izobilju, gospod naj bo le miren, lačen ne bo šel od hiše. Pa poceni, napol zastonj tako rekoč, zastonj, ker je mesto Rim eno samo in je v mestu Rimu en sam krčmar »pri trojnem »bo«»; prav po resnični zgodbi, kako je neki gospod poslal pred seboj slugo, naj mu z besedo »bo« zaznamuje najboljše gostilne, pa so mu morali potem na grob napisati, da je umrl, propter nihilium est, est, est — radi prevečkratnega bo, bo, bo. Sredi med besedo je pridržal tujca in vzkliknil:

»Ecco — glej, tu sva!

Popotni je opazil nad nizkimi vrati obesek s trojnim »Est«.

»Vstopite, kar vstopite«, je bodril deček. »Moj oče ve vse!«

Sloki potni je prikimal, se sklonil in stopil v krčmo. Prav slično suhoten človek kot deček se mu je poklonil in vprašal, česa želi.

Mesto potnega je povedal otrok:

»Rib, bravine, sira, ovčjega in kozjega.«

»Džulijo?« je iskal nekam osuplo suhi krčmar v zmisel sinovih besed. »Džulijo! Pa kaj govoriš?«

»Rib, bravine, sira!« je klical deček nestrpno in vlekkel tujega gosta za mizo. Tujec je sedel.

»Gospod, želite?« je stal krčmar pred njim in se klanjal. »Ribe, bravina, sira. Ali naj strežem?«

Gost je prikimal.

Krčmar ga je postregel. Gost je dejal dečku, naj prisede:

»Sedi in jej! Saj sva se zmenila, da bova obcedovala skupaj.«

Z nemim pogledom, ki je vse povedal očetu, je beraček ročno sedel ob tujca. Jedel je, da je bilo veselje gledati. Tujec je opazil, kako gleda krčmar zavistno in obenem ljubeče po svojem sinu, ko je. »Privošči mu«, je vedel gost, »saj mu je oče, in mu je vendar tudi zavisten, ker je tudi sam lačen. Ubogi krčmar pri »trojnem »bo« !« Temu bodo drugače pisali na grob.«

Tako je premislil in vprašal moža, ali je krčma njegova. Izvedel je, kakor je že domneval, da je mož le najemnik. Povabil ga je, naj prisede. Oni se je navidezno branil. Še ko je prigovarjal gost, da bi se čutil počaščenega, je krčmar že sedel in jedel, hvaleč s polnimi usti svojega prijaznega gostitelja. Tujec je naročil še vina. Tudi vino je delil z onima in videl, kako so polagoma začela lica mlademu in staremu postajati nekam manj bleda. Pod zagorelo poltjo se je kazala rdečica. Ko sta se oče in sin za silo odteščala, sta začela dobrega in prijaznega »gosta« hvaliti in povzdigovati v deveta nebesa. Prav na debelo sta ga imenovala »največjega človeka«, »velikega dobrotnika«, »prijatelja ubožcev« in »očeta sirot«. On sam se je po svoji navadi tegobno nasmihal. Za trenutje je bil pozabil svojih lastnih skrbi in je poslušal krčmarja, ki mu je začel pripovedovati zgodbe svojega življenja in se raznežil do obilnih solz, ko je omenil rajno svojo ženo, »nehvaležnico sveto«, ki ga je zapustila samega s siroto na svetu. Trenutno pa je postal tih in posluhnil za besedo svojega sina, ki mu je bil pošepetnil, da tujec nekoga išče.

»Nesrečni Džulijo,« je vzkliknil nato navidezno nevoljno, »pa mi to šele zdaj poveš?«

Z neskončno vljudnostjo in neprimerno zvedavostjo je začel nato siliti v gosta, naj mu vse zaupa, koga da je izgubil, kdaj in kako. Kakor ga je prej sin, tako se je zdaj sam hvalelil, da pozna ves Rim in da ves Rim pozna njegga. Pohlevno in kakor omočen od zgovornosti postrežljivega krčmarja, je tujec povedal, da v resnici išče mladega človeka, ki mu je v zlahti.

»Mladega! Kako mladega?« je vprašal narajeno slovesno krčmar.

Da nekako sečemnajstletnega, je povedal tujec. Krčmar je poizvedoval naprej.

»Visok? Nizek? Golobrad?«

»Srednje rasti, lep mladenič z medlimi brčicami morda.«

»Črn, plavolas, kostanjev?« je hotel vedeti vse živahneje krčmar.

»Kostanjevih las«, je vedel tujec.

»Oblečen?«

»Oblečen po dijaško. Menda v spremstvu odraslega človeka z bledim licem in črno brado.«

»Odraslega s črno brado in bledega, come un santo, kakor svetec in spokornik?«

Tujec je z bridkim nasmehom prikimal.

»Ime, ime!« je klical krčmar s spremenjenim glasom, odkrito se čudeč.

»Jurij!« je povedal tujec.

»In oni drugi, oni mladi?«

»Pavle.«

»Paolo.«

Krčmar je sunil pokoncu. Njegov sin se je nagnil k tujcu in dejal:

»Ali nisem rekel, da moj oče vse ve?«

Tujec ni odgovoril, pač pa je zaklical krčmar.

»Stoj, moj sin! Samo Bog ve vse. Kaj sem jaz, ubogi človek, spričo Boga! A to je! Nekaj vem. Gospod! Vstanite z menoj. Idiva!«

Tujec se je res dvignil. Krčmar ga je vzel za roko in še vprašal:

»Un tedesco — Nemeč, kaj ne?«

»Un tedesco«, je pritrdil tujec, vedoč, da Rimljani ločijo le med Špancem in Nemečem. Krčmar ga je vedel v ozadje svoje krčme, izšel z njim na malo dvorišče in odpahnil v nekako klet. Tujec je vstopil in zakričal vedro:

»Jernej Žolna!«

»Magister Anton!« mu je odgovorilo v odzdrav.

(Dalje.)

Razglednik vrh gore.

Ljudevit Zorzut:

Brda.

KAKOR da so se poskrila zunanjemu svetu, so se Brda stisnila med benečansko Idrijo in Sočo k nogam Sv. Genđerce, zavarovana od Sabotinovega hrbta na severu, obrobljena na jugu od Krminske gore in prevaljskega gričevja ob furlanski nižini.

Niz zelenega brdovja se od Kobalarjev prekobali čez Vrhovlje in sunkoma valovi v prevaljske ravnine in v Dolenje po dolinicah s potoki in hudourniki: Idriji, Kožbanjščeku, Reki, Oblouču, Birsji in Grojnici. Ves ta valujoči svet, ki ima vse naokrog jasne, zavarovane meje, se kaj lepo zaokroži v eno samo svojo, enotno pokrajino, v tisto lepo deželico za Sočo, pravljično in zanimivo po kraju in po ljudeh.

V bregu v podbivku se belijo platnene srajce kopačev. Razrivajo gole grive. Zemlja je prekopana, preobrnjena in prerahljana v vinograde in brajde. Iz zarastlih pustot in opok je vzrastel briški raj.

Ob prvem poljubu marčnega solnca zardi breskov, mandeljnov cvet, rdeča dantica vzbrsti po planticah, grah se razbohota po grivicah. In ko se še odkrijejo sramežljive črešnje, pobelijo gričke in vsi rožnati obronki se razmahnejo v enem belem, solnčnem smehu deviške čistote. Orjejo. Zemlja je peščeno-iloovna, težka. Z dvema paroma volov jo orjejo. Pomlad je dahnila vanjo, da kamor kane kmetov znoj, na visoko požene sirk. Beli črešnjevi cvetovi obletevajo in se objemajo s črnimi lehicami, kipečimi za novim zarodom. Mlade trtice so že obrezane in na kolčeh povezane —, v prežlahtnosti so spočele — solzeče se v radostnem pričakovanju. »Breg, breg, breg...« drobi iz brajdic v brajdice ptička bregarca in brzi svatovsko razigrana z velikonočno poslanico čez breg, breg, breg...

V zavetnih, solnčnih legah je grah zelo zgodnji, za Brica prvi sold, prva uteha skrbi, prvo olajšanje dolgov. Ko se gorkejša solnce upre v položna pobočja, že zardevajo črešnje prvence, za njimi cepike, dolgorepke, črnice, tercinke. Črešnje, črešnje! Berejo jih, zbirajo, nakladajo podnevi, ponoči. V rosnem jutru, ko vrh debela poje črni kos zgodnjo jutranjico, šumé Brici po cestah, klancih, stezah in hité z jerbasi črešenj na glavi, ramenih, na hrbtu. Ves rdeč jih je goriški trg. Bric je vnovčil svoje črešnje, opoldne se je povrnil na svoj breg s praznimi košarami, da jih napolni za drugi dan. Črešnje, črešnje! Kaj bi

Bric brez vas, če jih slana vzame še v popju, če jih črvi objedó, če jih dež skvari.

Ko so trte poškopljene, sirk oplet in seno pospravljeno, tam po roženci Brici lupijo češpe. Sušenje sliv je njih posebna domača obrt. Ker jih nimajo dovolj, poiščejo še istrskih in kranjskih. Pred hišo presede pri njih dni, prečujejo noči. Po eno vzamejo v roko, ji lubje slečejo, skupaj namečejo, pokadijo, na grede razvrstijo, na solncu posušijo, potem kosti izderejo, po eno pobožajo, jih zaokrožijo; tako jih spenčajo in prvo delo končajo. Suhe v pergament zavijejo, zaboje zabijejo in na koncu likof pijejo. In če je ž njimi toliko skrbi, kolikor nabranih kosti — pod večer pojejo, pojejo in se pomenkavajo o zgodbah in pravljicah. Potem? Če so penčane češpe srečne, poje harmonika; če so nesrečne, poje mižerija. A drugoč bodo spet češpe lupili.

Medtem grozdje po tihem zori, pod perjem trepeče pred pretečo točo, ki tako rada prilomasti sem od Benečije. Nekdaj so jo obstreljevali, a je niso odgnali. Če pa jo delajo hudobni duhovi, če jo strije in večče meljejo za Matajurjem in če jo zavrženčiči pošiljajo in še če gospoda vikarja ni doma, se tudi rada prikrađe. Tako je: Brda so pod gorami, mrzel zrak pritisne v peklensko soparico in toča se vsuje.

Rebula na bregu dozoreva, »se mati jagoda izlila bo.« Sveti Mihael otvori trgatev. Odpirajo kleti, navalijo posodo, jo napijejo in popravljajo prešo. V bregu pojejo trgači. Rumeno grozdje je napihnjeno, sladko se oprijema, a pod kljukcem pada v brente in košare. Vrh brajde se polni kad in v moštu že trepečejo razlite jagode. V kleti je že vrhan čeber. Iz kleti lije po vsej vasi sladko dišeč moštni vonj, ki prijetno omami in opaja. Zvečer mastijo v čeburu, pretakajo mošt, potem stisnejo tropine pod prešo do zadnje ga soka. In ko napolnijo lodrice in štrtine, da vsa klet dehti, šumi in vreje, zahrešči harmonika in vesela pesem zadoni.

Kipeče glivice čudežno presnavljajo mošt, izza sodov se reži novi vinski duh, zavedajoč se svoje sile in moči. In tisti čas prihaja sveti Martin krstit in blagoslavljat ta žlahtni sad, rebulico. Čez Sočo prijaše, čez bregove vihra v škrlatastem plašču, stkanem iz rdečkastozlatih pres veneče trte. Potrkava na oknih, vošči dobro srečo in ko se nasreba zlate rebule, zdirja naprej k vsem kolonom in k vsem gospodarjem. Brici slavijo njegovo slavo. Sosedje pokušavajo in hvalijo novo kapljico, ki je cekinasto zarumenela, dehteča v pravem vonju in cvetu, saj je zorela v najvišjem solnčnem bregu. Z Martinom gremo še mi k sosedom, ki nam postrežejo s

pečenimi maroni in bučo novega. O sveti Martin, ki čuvaš to deželico vinskih gričev, ki svatuješ z brhkimi novicami, ki izvršuješ kolonske pogodbe, pokrepčaj, razmnoži briški rod, pozdravi, poživi svoja Brda!

Od graha do črešenj, od črešenj do češpelj, od češpelj do grozdja in vina, so v letu strme stopnje, po katerih Bric leze, zdrсне, stopica in išče borno skorjico vsakdanjega kruha. Gospodarski preobrat je vzel vinu predvojni, izvozni trg. Danes se tudi Brici selé. Toda kdor le more, se drži domačije, zakaj pristni Bric se le v svoji veseli deželici dobro počuti.

Pa se vzdigni, zaspani bravec, in pojdi z menoj po briških vaseh!

Bele ceste, preprežene po vsem brdovju, se vspenjajo preko klancev in se lepo vijejo po bregih med brajdami okoli holmov ter vedžejo vse vasice. Vasice čepe vrhu gričev, gledajo se ena drugo in njih zvonovi si pozvanzajo vsako jutro, opoldan in zvečer.

Zgodovinsko Oslavje nad Pevmo razkrižva svoje še nezaceljene rane, zadane mu od vojne grozote. Na bližnjem holmu je vzrastel novi, a obubožani Števerjan. Še ve povedati o kolonih, o njih upih, željah, pogodbah, bridkih odpovedih, o dobrih gospodarjih in o sitnih. Na stranskem obronku se je utrdilo Gor. Cerovo, v globoki kotlini pod Sabotinom se je ugnedil obnovljeni Podsabotin.

K Svetemu Križu gre staroslavna božja pot. Njegov oltar, lesorez, je znamenita umetnina; Sveti Križ je narodni spomenik. Pod njim je gosposko sedlo prestolno Kojško z gradom. Z onstranskega griča pa nam že vabljivo namiguje sveti Martin, ki si je postavil na strmi rob svojo cerkev, a tesno okoli nje se stiska na ozkem hrbtu vas Šmartno.

Šmartno! Poglej odtod na alpski svet, brda, ravnine, morje. Oko seže čez italsko ravan, kjer se v ozadju boči visoki zid navpičnih Alp: od Kanina se vleče veriga gorskih velikanov v Karnijske Alpe in še globoko notri v Dolomite, ki se zlasti po nevihti ostro režejo na obzorju. Pri Gradežu se ziblje drobna pika: bela jadra na Jadranskem morju. Ponosni sveti Martin nam natoči. Pogled v iskrečo se rebulico nas navduši, da smo razigrane volje.

Bela nedelja je šmartenska. Na tem solnčnem, odprtem, razglednem svetu je vsa vedrost in svežost duha obsijala lice temperamentnega Brica in živa rebulica se je prelila v njem v živahnost, gibčnost gorke, zdrave, čiste krvi. Rad hodi v cerkev, postavlja slavoloke in parade, ljubi procesije, nastope in muzikalično navdahnjen z neugnano strastjo in slastjo zvoni, škantira (pritrkuje), postavlja nove orgle, poje, gode in pleše na br-

jarjih. Ob malem prepiru vzroji, vzkipi, a komaj da kljukec pokaže, pa ga že skrije v hlačni žep.

V Vedrijanu se razvedrimo ob pristni domačnosti vedrih Vedrijancev in se ogrejemo v kotičku nemotenega miru in tihega veselja. Vedrijanke in Kojščanke vabeče pišejo iz Aleksandrije, iz Egipta, da zamamijo že redka dekleta in jih zvedejo od domačih, mirnih gorc v šumni svet.

Prestopimo še čez Krasno na Breg in v višnjevem pasu objamemo bistri Višnjevnik, kjer se v visokih legah bleste vinogradi. Višnjeviška močna kapljica nas prešinja v vseh sladkostih, da se niti ne zavemo, ko smo že v Gradnem, v Slavčem.

Pod Šmartnim se je na podolgastem hrbtu vlegla izmučena Kozana. Njeni prekupčevalci so s sadjem zanesli sloves žlahtnih Brd v severni svet, danes jih srečujemo v južnonemških in slovenskih mestih. Še včasih zazveni kozanska muzikaličnost na poskočnih strunah domačih škantov in še zatripelje včasih zdrav humor v pripovedovanju šegavih Kozancev, vendar odkar se je kupčija zajezila, tudi ostarela lipa na vasi žalostno molči.

Od Kozane čez Lazno po obrastlih obronkih do Vipolže se Brda razkažejo v lepih pokrajinskih slikah, ki nas spremljajo do vipolžkega gradu. Ob njegovi razvalini v senci veličastnih cipres se nam razgrne preteklost Brd: plemiči, vitezi, oglejskimi patriarhi, grofriškimi grofi, cesarji, kralji, gospodarji naših ljudi.

Pod vasjo se svet prevale v travnato in močvirnato Prevalje. Tam na desni stoji Dobrobrovo, kjer se v zvezdi stikajo briške ceste. Lep grad grofov Baguerjev straži to vas, ki je srce briške deželice.

Bližnja Biljana je nekdanj kneževala, zakaj njena cerkev je matica skoro vseh briških duhovnij. Zatonila je njena knežja slava, a zasijale so ji nove zvezde, ko je prva budila in orala kulturno ledino.

Na Dobrovem se gričevje dvigne in raztegne po fojanskem in medanskem hrbtu. Mali Fojanci, podjetni, se osamosvojujejo od kolonstva in dobrskega gradu in zadržno odkupujejo grofovo zemljo. Sosedna Medana se je bahavo vzdignila nad svojimi sosednimi sestricami. Pridni Medanci tolčejo opoko, nosijo Marijo v zlatem tronu in enkrat v letu zadržajo po brjarjih.

Pod Dobrovim se razmahne širša dolina z Reko. V bregih se solnčijo smehljajoče Snežeče in oba Drnovka, ki se belita izza mogočnih cipres. Zadaj v stranskih tihih goricah farani dobri Šlovrenc s častitami podružnicami okoli sebe. Dalje preko Kožbanjščeka, mimo Neblega, Hruševja, Hlevniku prile-

zemo v gorsko Kožbano. Tudi ob hribovskem lahkem cividinu še zatriplje nemirna žilica briške samozavesti in pristne domačnosti. Iz kožbanskih strmin in klancev se premaknejo proti Skrljevemu in Mirniku na Dolenje.

Ostro je tu zarezana jezikovna meja med Furlani in Slovenci. Kjer se je zemljica pomirila in polegla v dolino ob bregovih Idrije, tam je zamrl zadnji utrip Brd, tam stoji zadnja slovarska hiša.

Tu smo na drugem koncu Brd, ki ob Idriji pod Ložami tečejo mimo Jenkovega, okoli Rutarjev in končujejo ob robu Korminske gore.

Brda so zelo obljudena in vendar vseh Bricev ne bo za dvajset tisoč duš. Poznajo se pa vsi kot ena družina. Podražijo, oponašajo se malo — vas proti vasi, ali le v znamenju zdravega, hudomušnega sosednega tekmovanja. Ponosni so na svoja brda, vas, cerkev, zvonove in veliko dajo na svojo čast. Veselo pojoče govore kakor jim v akordu pojó domači zvonovi, črni kos na črešnji ali kakor se jim oglašá rumena vuga na figovem drevesu.

Najbolj se razvname beseda ob domačem ognjišču, okoli katerega se zbira družina v zakantonu, v svojem kraljestvu. Beseda se osvobodi, se šali, nas vedri, zdravi in toplo objame.

»Ta beseda je, ki zmagovita
skoz trpljenje težkih dni
smeje se, a njena čudovita
moč po žilah gre v meso in kri.«

Naše deklé pri vodnjaku.

Smrekar:

Pomlad.

Zajokala je trta.
V bregove gre pomlad.
V opojne cvetove
čebela vrta.
Moj up je sladak.
Moja duša prepeva.
Čuda lep je danes svet.
Z radostjo nastlan,
gorak sije dan.
Pomlad iz duše seva.

Dve zvezdi.

Dve zvezdi sta se objeli
brez besed.
Nad večerom dolgo sta viseli
in varali, oj varali.

Ti in jaz.
Med nama praznota.
Kot kip molči obraz.
Naju straši samota.

Naju plaši nekaj daljnega.
Naju loči nekaj bridkega.
Kaj? Kaj?
Ah, od mene zaveslaj
v neskončnost! Tam je raj.

Vinko Žitnik:

Moja soba.

Za mojim zastorom je toplo zaihtelo:
kot bi na beli dlani rana vzkravela —
Ah, roža moja je iz popja plaho vzcvela — —
Tako bolno je v mojo sobo zadehtelo . . .

Vsa v belih lilijah je moja tesna soba,
zagrnjena do tihih tal s tenčicami . . .
V najtišem kotu nje bel plamen tli,
nad njim dehti Brezmadežne podoba . . .

Kako je bridko lep moj tihi raj!
Razmaknili so se zastori tenki, beli
in rdeči vonji v sobo vroče so zavreli — — —
Pretežki dihi zagrnili so moj beli maj.

Odkar razlila v mojo sobo se svetloba,
odkar v njo sije rožna zarja novih dni —
tak médlo, plaho plamen beli moj gori,
v srce boli Brezmadežne podoba . . .

Vse svoje rože Njej bom vdano daroval,
v vseh težkih urah bom pred Njo poklekal,
ob tihih ranah se le k Njej zatekal — —
in plamen beli bo vzplamtel, noči me varoval.

Denarja ko listja.

Vesela povest iz ameriškega življenja.

Spisal Peter B. Kyne. — Prevedel France Magajna.

V.

NASLEDNJI ponedeljek zjutraj je odvetnik Absolom Pik vstopil v svojo pisarno in našel na mizi izredno brzojavko. Glasila se je tako:

»Prosim vas, sporočite mi vse podrobnosti, ki se tičejo dolga, omenjenega v oporoki pokojnega Hiram Butterwortha. Moj ded je bil Benedikt Catheron, biva joč prej v Davenportu. Med listinami svoje pokojne matere sem našla tudi zadolžnico, glasečo se na štirideset tisoč dolarjev, obresti osem odstotne, ki se plačujejo vsakih šest mesecev. Dolg je vknjižen na neko zemljišče v okraju Mercer. Moja mati je bila po mojem pokojnem dedu edina dedinja in po njej sem edina dedinja jaz. Vknjižba dolga se je izvršila 10. avgusta 1882, rzsodbo o njegovi neizterljivosti pa je sodišče izdalo 23. marca 1887. Odgovora ne brzojavite! Želim, da ostane zadeva popolnoma tajna, brzojavke pa, ki pridejo v Pilarcitos, razbobna po mestu uradnica. Odgovorite pismeno!

Nelka C. Cathcart,
Pilarcitos, California.

»O Krištof Kolumbus!« je zamrmral prese nečeni odvetnik. »Kaj si mislite o tem, ha?« Pozvonil je tajnici. »Vložek z Butterworthovimi listinami, prosim,« je ukazal.

Deklica je prinesla sveženj spisov. V pol minuti je Pik že imel v rokah prepis zadolžnice ki jo je bil Hiram Butterworth izdal nekemu Benediktu Catheronu iz Davenporta. Posojilo je znašalo štirideset tisoč dolarjev, obresti osem odstotne in plačljive vsakih šest mesecev. Za dolg je jamčila vknjižba na zemljišče, nahajajoče se v okraju Mercer. Listina je bila izdana 10. avgusta 1882. Minuto pozneje je odvetnik našel sodni odlok o neizterljivosti dolga z dnevkoma 23. marca 1887.

Znova se je poglobil v brzojavko. »Nelka C. Cathcart,« je mrmral. »Cathcart. Kje sem že neki videl to ime? Cathcart. Cathcart. Ah, da; to ime je stalo pod onim poročilom o Elmerju Svitalu, ki ga je banka iz Pilarcitos poslala Hiram Butterworthu.«

Brž je segel med listine, poiskal med njimi dotično poročilo in ga še enkrat prečital.

»N. C. Cathcart je torej Nelka C. Cathcart. Nelka je dekle — pri vseh gromskih pištolah! Menil sem zmeraj, da je tisti N. C. Cathcart bančni uradnik, zdaj pa vidim, da je deklica — in presneto prebrisana deklica! Iz

tega sledi, da poročila ni napisala Trgovska kreditna banka v Pilarcitosu, pač pa gospodična Nelka. Dobri Bog, kakšne možgane ima to dekle! Gotovo je starega Hiram poznala bolje ko slab denar, pa mu je zato skuhala tak čaj, da je staremu skopuhu šinil naravnost v sredo njegove mrzle duše. Tičica si, Nelka! Dosegla si, kar si hotela. Po mojem mnenju bi morala biti bančna predsednica, kar tudi boš, kadar boš dobila stari dolg izplačan!«

Zopet se je lotil čitati dolgo pismo. »Še nekaj drugega čitamo med vrsticami,« si je rekel. »Nelka ljubi Elmerja Svitala. Zato hoče, da ostane njena stvar v temi. Najbrže namerava Elmerja na poročni dan malce presenetiti. Živela Nelka! Tvoj zaveznik bom, le zanesi se name! Radoveden sem, kako neki si mogla tako hitro izvedeti o tej določbi v oporoki. Eh, pa saj to ni tako težko. Odvetnik Bullard, ki zastopa pravne zadeve naše banke v pritličju, je pregledal oporoko malo prej kot sem jo predložil sodišču. Nelka je brzojavila banki za podrobne podatke o oporoki in banka ji je seveda ugodila. Ko je deklica spoznala, kje stoji, je brzojavila meni. No, predobrih novic v pismo nikoli ne smeš natrpati. Brzojavil ti bom, Nelka moja draga, čeprav mi to prepo veduješ!«

Storil je, kakor je rekel. Ko je dospela Nelka tisto jutro v banko, jo je na mizi čakala sledeča brzojavka:

»Draga Nelka. Zmaga je vaša. Čestitam. Ali smem priti na svatbo? Pssst je beseda. — Pik.«

Stari Anzel Modi je očital Nelki, da ne razume šale, a bi bil gotovo izpremenil svoje mnenje, če bi bil čital naslednjo brzojavko, ki jo je deklica odposlala gospodu Piku:

»Dragi Absolom! Vi ste silno robot človek, a ker mi ugajate, boste smeli priti na svatbo. Ker niste bankir, tudi ne veste, da se svota, naložena na šest odstotne obresti, pripisovane h glavnici vsakih šest mesecev, vsakih dvanajst let podvoji. O čas, kje je tvoje želo, če so obresti osem odstotne! Kako je pa glede dohodninskih davkov in glede državnega davka na zapuščine? Ne mislite pa, da želim pravnih svetov brezplačno. Odgovoru priložite račun. — Nelka.«

Ko je drugo jutro stara gospa Brajeva sprejemala dolgo brzojavno pismo, se je nad njegovo nerazumljivo vsebino silno jezila. Glasilo se je namreč tako:

»Nelka, vi ste neprecenljivi. Naš spoštovani stric Samuel¹⁾ ne more položiti svojih grabežljivih rok na katerikoli do-

¹⁾ Stric Samuel ali stric Sam je šaljivo ime za Zedinjene države ameriške. Op. prevajalca.

hodek, ki ga je ameriški državljani zaslužil ali pričakoval do 15. marca 1913. Od tedaj dalje pa je sam sodelen vseh dohodkov od obresti, ki so se izterjale pozneje, in ne vidim, kako bi ga mogli ukazati.

Državni davek na zapuščine ne pride v našem slučaju v poštev in sicer zato ne, ker Catheronov zakoniti dedič deduje šele po svoji materi. Vnučinja lahko kaže, da je sodišče z zapriseženimi cenivci spoznalo dolg za neizterljiv, ker je bilo posestvo, na katero je bil dolg vknjižen, brez vrednosti. Zakon nikakor ne more posegati nazaj in zahtevati zapuščinski davek od posesti, ki je dobila vrednost pozneje. Seveda, davčni izterjevalec se bo trudil, da dobi tudi, kar mu ne pritiče, a kadar bo to storil, ga okrcam po prstih, da bo imel dovolj.

Oj veselje in radosti! Pomlad je tu in dobra volja kraljuje v naših srcih! Kako lepo je, če se najde kdo, ki se ne sme posmehovati davkarskim volkovom! Ne računam vam ničesar, Nelka. Športna kri se pretaka v meni in zato vas ne terjam niti za povrnitev brzojavnine. — A. P.«

Nelka je prečitala brzojavko in se nasmihala. »Kako ljubezniv človek je gospod Pik,« si je dejala. »Vse mi je povedal, kar sem želela vedeti in vendar ni stara gospa Brajeva ničesar izvedela.«

Sedla je za pisalni stroj in natipkala gospodu Absolomu Piku zahvalno pismo. Mimogrede ga je obvestila, da je njena mati že pet let in sedem mesecev mrtva, in drugič, da ni imela z zapuščinskim sodiščem radi dedovanja po pokojni materi nikakega opravka in to radi jako tehtnega razloga. Podedovala ni namreč ničesar. Njena mati, ki se je zavedala svojega šibkega zdravja, je dve leti pred smrtjo izročila Nelki zakonito in po vseh predpisih vse svoje imetje, pričakovano ali dejansko, premično in nepremično, v tej obliki ali v oni obliki. Vse, kar je bila prejela, kar bo prejela ali je upravičena prejeti iz zapuščine svojega očeta, daruje brez pridržkov svoji hčerki Nelki. Zato bo to, kar prejme iz zapuščine Butterworthove, dar in ne zapuščina — in torej davkarji ne morejo blizu.

Nelka se je sedaj lotila računanja obresti. Glavnica je 40.000 dolarjev; obresti so osem odstotne in se pripisujejo h glavnici vsakega pol leta. Obresti se štejejo od 10. avgusta 1882. do 10. avgusta 1924. Ko je deklica na podlagi teh podatkov zaključila svoja seštevanja in množenja, je dobila presenetljivo svoto. V dobi dvainštiridesetih let je začetni dolg štiri-ridesetih tisočakov narastel do svote 1,078.000 dolarjev! O zlato računstvo! O blažena moč

množenja! En milijon osem in sedemdeset tisoč dolarjev!

Pisec teh vrstic je sam dvakrat vse preračunal in zato ve, da so številke prave. Nelka si je pomagala z nepogrešljivim računskim strojem, ki zna seštevati in odštevati, množiti in deliti. Dobro je vedela, da končne številke niso izdelek bolne domišljije; vedela je, da ji bo imetje Hiram Butterwortha moralo izplačati tolikanj dolarjev, če je le samo vredno toliko. Tako pač določa oporoka, ki je brez pogrška in ki je nihče na svetu ne more ovreči.

Nelka se je obrnila in odšla v obokano denarno shrambo, navidez zato, da vloži v predale nekoliko gotovine, v resnici pa zato, da se skrita razjoka in potoči nekoliko solz iz sočutja do ubogega in nič hudega slutečega Elmerja Svitala. Kmalu si je opomogla in se potolajila. Vrnila se je k mizi, da izračuna, kako velik bo približno tisti grizljaj, ki ga bodo v obliki raznih davkov in pristojbin odgriznila davčna oblastva od Elmerjevega preostanka. Ko je dovršila ta račun, je morala znova pobegniti v temno shrambo in se še enkrat bridko razjokati. Spet se je vrnila k mizi in poskušala izračunati, koliko bo moral Elmer plačati samih stroškov, ki izvirajo iz dediščine, stroške stričevega pogreba, stroške zapuščinskega sodišča, pristojbino računskim strokovnjakom in cenivcem, pristojbino pravnemu zastopniku in izvrševalcu oporočnih določb in razne druge pristojbine in davščine, ki jih zahtevajo občina, okraj, okrožje in država. K temu je končno prištela še deset tisoč dolarjev, ki jih je pokojni stric Hiram zapustil svojemu staremu pisarju, in ki jih bo moral Elmer slednjemu izplačati iz onega borega ostanka, ki ga bo še imel. Nelka se je v tretje razjokala.

»Ubogi moj Elmer!« je zdihovala. »Dvakrat je bil ranjen in enkrat zastrupljen s plinom; v blatu in lačen se je boril za koristi do movine, ki ga je poslala v vojno, a mu zdaj tako vračuje! Oh, dravec, dravec! kako silno ti bo zagorela glava, ko spoznaš, kam so splavali tvoji visoki načrti in bleščeče lepe nade! Ne ukloni se, dečko, radi tega — ne daj se poteptati od nesreče in tvoja Nelka te bo ljubil bolj ko vse bogastvo sveta!«

Ko se je v tretje prikazala iz denarne shrambe, se je spomnila, kako se pri njej usoda norčuje iz davkarskih volkov. Saj bo dobila iz polomije 1,078.000 dolarjev neokrnjenih v roko in tuljenje grabežljivih volkov ji bo zvenelo ko prijetna godba. Niti s kočijaskim bičem se je ne bodo mogli dotakniti — kakor bi rekel Elmer. Naj usoda le bije Elmerja v obraz! Mari je Nelki za to! Kadar bo sta utihnila ropot in krik, ko se bo dim na bojnem polju razkadil, tedaj se bo prikazala

ona, mala in zvesta Nelka, smehljajoča se, srečna in vesela lastnica Elmerja Svitala in tako visoke skladanice bankovcev, da bi je ne preskočil niti dolgoteti hrt.

Ko se je Nelka vračala zvečer domov, se je spotoma ustavila v prodajalni Bonton in kupila šest krasnih moških ovratnic, katerih vsaka je stala osem dolarjev. Namenila jih je poslati v dar gospodu Absolomu Piku. Po treznem premisleku pa se je odločila, da mu pošlje samo tri, ostale tri — najlepše od vseh — je prihranila za Elmerja.

* * *

Elmerjeva dodatna dvatedenska služba pri Samuelu Haskinsu se je bližala koncu. V teku teh štirinajstih dni se je pripetil en sam dogodek, ki se je vtisnil Elmerju v spomin kot prijetna izprememba v puščobnem življenju.

Na tretji dan po veliki novici je urednik domačega »Klarineta« sprožil v svet osupljivo misel. Mož se je kesal, ker se je bil nekdanj tako plehko ponorčeval iz Elmerja Svitala in njegovega starega avtomobila, pa zato je tuhtal, kaj naj ukrene, da si zopet pridobi njegovo naklonjenost. Zadeva je bila povsem resna. Elmer se lahko vsak trenutek domisli, da bi v mestu lahko izhajal še en list. Kdo mu more kaj, če ga res ustanovi in pokliče izkušenih časnikarjev, ki bi s Klarinetom kmalu obračunali! To bi bilo zares strašno! Sreča, da se je v upravnem odboru višje meščanske šole izpraznilo eno najvažnejših mest. Urednik Klarineta je brž izkoristil dano priložnost in napisal grmeč članek. Kdo — je vprašal — kdo more z večjo pravico zasesti izpraznjeno mesto nego naš odlični in značajni someščan gospod Elmer Svital? Kje dobite moža, ki bi bil bolj sposoben, bister, kremenit in gospodaren kot je on? Takoj so se pojavili nasprotniki in trdili, da je za tako važno mesto v odboru višje šole treba izbrati človeka, ki iz lastne izkušnje ve, kako je vzgajati in voditi mladino, da ne zabrede v zmote in nesreče. Tak človek more biti samo družinski oče in zato mora biti izvoljen v šolski odbor le družinski oče.

Odborniško mesto je bilo sicer brezplačno, a častno. V ugovorih onih, ki niso bili za Elmerja, je ta čutil prikrito zaušnico, ki ga je močno razjarila. Podpihovan od svojih prijateljev je sklenil, da pokaže vsemu Pilarcitosu, kaj zmore in se upa vršiti mlad, neoženjen mož, če je izvoljen v važen odbor. Najprej je dal objaviti, da sprejme kandidaturo za prazno mesto v šolskem odboru. Mimogrede naj omenimo še to, da je o svojem namenu prej obvestil javnost nego Nelko.

Nelka se je novice zelo razveselila, ker se ji je zvišalo upanje, da bo Elmer vendar ostal v Pilarcitosu in rasel z njim. Takoj se je po-

stavila na njegovo stran in mu svetovala, kako naj vodi boj proti mestnim starinam, po katerih raste mah in lišaj kakor po starem drevju. Dokaže naj, da mu je telesna in duševna blaginja mestne mladine ravno tako ali pa še bolj pri srcu kakor pa Henriju Tichenoru, njegovemu nasprotniku, ki je oče dvanajstih otrok. Sredi tega živahnega boja se je v deklici porodila želja, da napravi iz svojega Elmerja prvega moža v mestu. Elmer mora vse nadkriliti! Nelka je trepetala ob tej visoki misli in vzdrhtela, ko se je spomnila še drugih mnogo boljnih možnosti.

Dokler je bil samo lastnik svoje male hišice, bi ne mogel biti izvoljen niti za mestnega konjederca, to je Nelka dobro vedela; kot predsednik Trgovske kreditne banke v Pilarcitosu bi pa z lahkoto zasedel županski stolec. Od tu bi stopal vedno navzgor: od župana do poslanca v državno zbornico, od poslanca do podguvernerja, od podguvernerja do državnega guvernerja. Naprej vodi pot v zvezni kongres, v senat, na ministrske naslanjače in končno — v Belo hišo. Elmer Svital, predsednik Zedinjenih držav!

»To so velike sanje,« je pomislila Nelka, »toda le oni, ki znajo sanjati velike sanje, dosežejo kaj v življenju. Prav tako lahko je sanjati velike sanje kakor majhne sanje — in stari Anzel Modi sitnari po našem mestu dovolj dolgo. Elmer je imel prav, ko je trdil, da Modi ni bankir, marveč zastavljavničar. Pravi bankir je vedno in povsod možak, ne pa taka šema in je tudi občini v korist. Mesto mora poznati bolje kot katerikoli drugi meščan, poznati mora njegove potrebe in stremljenja. Ko bo pravi čas zato, bom povedala staremu Anzelu, kje naj izstopi.«

Toliko da ni veselja vzkliknila na glas. »Ustanovim lastno banko,« je razmišljala dalje, »in vložim takoj vanjo sto tisoč dolarjev glavnice. Znižala bom obresti od posojil, ki jih oderuh tako lepo navija, in posojala bom denar ne le na imetja, temveč tudi na pridnost, poštenje in zmožnost prosilcev. V primernem času bom sedanjo banko združila s svojo, to se pravi z Elmerjevo in mojo. Oh, Elmer moj dragi! Igraš kakor želim in to počenja, da boš svoje življenje izrabil v delu; ne boš ga prebil, ne da bi človek vedel, kako in zakaj! In nikoli, nikoli ne bo nihče izvedel, kdo je prvi položil denar.«

Njene misli so bile čedalje živahnejše. »Po naravi je določeno, da je v vsaki hiši mož gospodar, ali vsaj moral bi biti. Če je njegova žena rojena voditeljica in zmožnejša ko njen mož, ga lahko vodi in kreta po mili volji, ne sme mu pa — če je modra — tega nikoli razodeti. Čim večji je njen dar za vodstvo, tem bolj ga mora skrivati. Ženino mesto je v do-

mu, a tam mora biti kraljica in ne preddurna mreža, ob katero si vsakdo ostrga podplate. Kadar zapusti dom in krene v svet, se mora bojevati proti moškemu svetu. Bori se proti neizpremenljivemu zakonu, neizpremenljivemu zato, ker je življenjski. Mož morda nima mnogo možganov, zato pa ima telesno moč in odločno voljo. V boju je mož lahko prepričan, da ga čaka poraz, vendar se ne bo pomišljal, ampak se bo boril naprej. Ko bi pa imel pri sebi razumno bitje, ki bi mu umelo dajati dobre nasvete, ne bi se li izognil porazu in dosegel zmago, zlasti če bi bil tak kot je Elmer — trezen, skromen in vendar ponosen?»

»Elmer, sokolič moj, junak si in silen kot hrast, a le potrpi še nekoliko! Tako lepo te bom ovila okoli mezinca, da te ne bo prav nič bolelo in da tega niti opazil ne boš! Včeraj, si mi tožil, da ti hrbtenica otrpnjuje, ker ni vajena biti brez bremena. Nič se ne boj, ne bo dolgo, ko se ti bo prav zmeščala! Nobena stvar na svetu ne omehča hrbtenice tako kakor zavest, da si potrošil veliko svoto izposojenega denarja, ne da bi vedel, kako in kdaj jo povrneš. Mnogokrat sem gledala navidezno močne ljudi, ko so se v zasebni pisarni gospoda Anzela Modija zvijali kakor pohojeni črvi.«

Ko je vcepila Elmeru tako zavest moči, kakršne doslej še ni bil poznal, je Nelka zasuka pogovor na predmet, ki vsakemu naravnemu moškemu zelo prija.

»Ali veš, dragec,« je rekla, »da se ti kažejo na obleki prva znamenja oguljenosti? Nikakor nočem, da bi moj Elmer slabo ali neokusno oblečen stopal po mestu.«

Elmer ji je ves hvaležen stisnil roko.

»Kakor obseden sem bil,« je priznal. »Mislil, da si ustanovim lastno podjetje, mi ni dala miru ne podnevu ne ponoči. Skoparil sem pri vinarjih, da čimprej poženem kolesje v tek in odvedem tebe na svoj dom, kjer bi morala imeti vsega.«

»Ampak, dragec moj, meniš li res, da bi bilo tega treba? Ali bi ne bilo bolje, če bi se bila preje poročila in si vzajemno gradila srečno bodočnost? V pomoč bi ti bila, nikakor pa ne vir novih stroškov.«

»Vem, vem, škrjanček moj mali, a vem tudi, da si imela in imaš še izvrstno službo z dohodki, ki so večji od mojih. Pomisli, kakšen sebičnež bi bil, če bi zahteval od tebe, da se odpoveš gmotni neodvisnosti in mi prideš pomagat skopariti in dejal bi, skoro stradati. Nikoli bi ne zmozel tega. Moja mati je morala garati vse življenje in še danes me boli srce, ko se na to spomnim. Moja žena ne sme biti tovorna žival. Nikoli ne sme priti moledovati k meni: »Elmer, prosim te, daj mi dolar, da plačam račun za porabljeni plin!« ali pa: »El-

mer, dragec, ali si smem kupiti nov klobuk?« Nelka, tako življenje bi bilo sramotno. Moja žena ne sme prejemati odmerjenih deležev, marveč mora biti gospodinja, ki poljubno razpolaga s celim najinim imetjem, da le ni nesparmetna potratnica. Prihranki v hranilnici morajo biti naloženi na ime obeh in oba se jih po potrebi poslužujeta. Vrhu vsega tega želim, da imaš lastno vlogo naloženo v banki in nikoli nočem vedeti, kaj počneš z njo.«

Zdaj je bila Nelka, ki mu je vsa hvaležna stisnila roko.

»Ne boj se, Elmer,« je rekla poredno, »imela bom v banki naloženo lastno svoto na čekovni račun in nikoli ne bo nihče izvedel, kaj počenjam z denarjem. V tem soglašam s teboj popolnoma. Najin pogovor je pa krenil v napačno smer. Hotela sem ti reči, da bo najbolje, če se odpelješ v San Francisco in si tam nakupiš vsega, česar potrebuje mlad fant, ki hoče biti vzorno oblečen. Ali si imel kdaj počitnice, Elmer?«

Mladenič se je dobrovoljno nasmehnil. »Počitnice? Seveda sem jih imel, pa še koliko! Ko sem pohajal v ljudsko šolo, sem vsako poletje imel dva meseca počitnic, ki sem jih navadno prebil v tovarni za sadne konzerve, da sem si zaslužil kako desetico.«

»Ubožec! Pa pozneje nisi nikoli imel počitnic, ki bi bile vredne tega imena?«

»O da; enkrat. Ko sem bil v Franciji, sem ranjen štiri mesece počival v neki bolnišnici, pozneje sem pa bil vedno na delu.«

»Torej je skrajni čas, da si privoščiš počitnice zdaj.«

»Velja, če pojdeš tudi ti z menoj.«

»Jaz ostanem tu; bila bi ti le v nadlego. Ves čas bi se trudil, da postrežeš svoji ženi, in nase bi pozabil. Sicer pa ne želim še poroke s teboj; ne utegnem še misliti na to. Nikar ne bodi nespameten! Kakšne počitnice bi ti bile, če bi moral venomer skrbeti za kovčge svoje mlade žene, da ne štejem vsakovrstnih drugih omotov in svežnjev.«

»Ali ne bi se mogla premisliti, Nelka, da bi napravila svatbo sedaj?«

»Elmer Svital, zapomni si, da nisva še niti zaročena. Zakaj nisva, sem ti že pojasnila.«

Vdal se je. »Hudobna si, Nelka, pa naj bo. Toliko te ljubim, da sem pripravljen slušati te v vsem. Edina tolažba mi bo zavest, da si bolj prebrisana nego drevo, na katerem sedi sto učenih sov, in da vsako stvar razumeš bolje od mene.«

»Pri tej priči mi nehaj s pokloni! Torej, pojdeš li na počitnice?«

»Pojdem, ko otepem Henrija Tichenora pri volitvah v šolski odbor. Če bom izvoljen, se bom trudil, da postanem predsednik odbora.«

»To boš tudi postal,« mu je zatrdila Nelka

prepričevalno. »Kakor človek v svojem srcu misli, takšen tudi je!«

»Morda je res tako. Čuj me, Nelka! Odkar sem postal pristni milijonar, sem si omislil še neko novo udobnost. Do kraja sem se naveličal kuhati si vsakdanjo jutranjo kavo in še bolj sem se naveličal obedovanja po gostilnah. Ozrl sem se naokoli in sprejel v službo bistrega črnca, da oskrbuje mene in psa. Imenuje se Jasper in je kaj spreten kuhar. Poleg tega zna streči pri mizi, voditi avtomobil in igrati na bisernico.«

»Zna zlikati obleko, ne da bi jo ožgal?«

»Pravi, da zna.«

»Dobro! Elmer, še nekaj drugega si moraš omisliti. Že davno si ga želiš imeti in zaslužiš, da ga imaš.«

»Soglašam v vsem, Nelka. Povej mi, kaj bi to bilo.«

»Lep nov avtomobil najboljše kakovosti, ki mora biti dovolj okreten, da se ne ustraši nobene poti.«

»Najrajši bi imel enega znamke Džojz Džojz, pa me straši previsoka cena.«

»Kupi si ga torej! Čemu si neki milijonar?«

»Toda stane šestnajst tisoč dolarjev in še prevozne stroške.«

»Vzemi ga na obroke. Polovico svote plačaš lahko takoj, za drugo polovico imaš pa dovolj trden kredit. Zdaj je čas, Elmer, da se razveseliš. Ko se privadiš bogastvu, ne boš več poznal take radosti.«

Elmer je že gledal mamljivi privid: po cesti drči razkošni Džojz Džojz, Jasper sedi pri krmi milnem kolesu, on sam pa, z malo Nelko ob strani, v udobnem sedežu zadaj! Skoro ginjen je bil nad lepo sliko.

»Potem ti bo treba nove hiše,« je Nelka razlagala dalje, »če nameravaš ostati v Pilarcitosu toliko časa, da poteče službena doba v šolskem odboru. Koliko bi zahteval za svojo sedanjo hišo in vrt ob njej?«

»Deset tisoč dolarjev. Znabiti veš za kupca, Nelka?«

»Vem; žal pa da ne zmore položiti tolike svote takoj. Dotična oseba bi bila pripravljena plačati dva tisoč dolarjev takoj, ostanek pa naj bi se na prvem mestu vknjižil na hišo. Dolg bi poravnala v dveh letih, do tedaj bi pa plačevala sedemodstotne obresti. Pod takimi pogoji bi ta oseba morda sklenila kupčijo, drugače ne more.«

»Velja; kupčija je sklenjena.«

»Kupno pogodbo bom napisala sama,« je dejala Nelka. »Ne morem ti sicer obljubiti, da pojde vse tako gladko kakor sem rekla, a preden poteče mesec, bom imela odgovor v roki.«

»Gotovo boš hotela dobiti mešetarino,« je menil Elmer in hudomušno pomežiknil.

»Od tebe je ne zahtevam,« je brž odvrnila.

Ko sta se to razgovarjala, sta sedela pri obedu v skitem kotičku obednice. Nelka se je ozrla naokoli in videla, da ju ta trenutek nihče ne opazuje. »Poljubi me!« je ukazala srdito.

Elmer se je vdano pokoril povelju. »Zdaj vstani in odidi v divji volivni boj. Glej, da zmagaš! Ako omagaš sredi poti, si bom izjoz kala oči.«

Kratke domače historije.

Zapisal Fran Milčinski.

I. Kako je skopuh nabrisal tatu.

Marsikdo misli, da je denar najbolj varen, če ga skriješ v posteljo ali v peč. Toda tatovi pa tudi biriči, tisti, ki hodijo rubit, dobro poznajo to navado in kadar ti bodo prišli v vas zaradi teh opravkov ali teh, najprej ti bodo premetali posteljo in prebrskali peč.

Pa je živel star skopuh, ta je bil bolj navihan. Denar je imel razposojen pri ljudeh — če so denar ukradli, so ga ukradli dolžniku in ne njemu; in še se mu je pri dolžnikih denar lepo redil in plodil.

Le kadar je nanese, da je dolžnik denar vrnil, ga je imel skopuh en dan ali dva doma. Toda ni ga nesel v posteljo ali peč, ampak ga je stresel v lonec in lonec z denarjem skrivaj zakopal v vrtu. Vrt mu je služil za hranilnico ali banko, takrat še niso poznali drugačnih.

Pa se je zgodilo, da ga je ob tem opravku videl sosed. Sosed je bil take vrste človek, da se ga je tuja stvar silno rada prijela. Pa mu tudi to pot ni dalo drugače: ponoči se je pognal na skopuhov vrt, lepo varno je izkopal in dvignil lonec iz zemlje in je bil zelo vesel — notri je bilo svetlih trdih tolarjev skoraj do polovice! — Jamo je potem skrbno zopet zagrebel, da bi tatvina čimdalje ostala prikrita.

Toda skopuh ni zastoj bil skopuh, brigal se je za denar na vrtu bolj kakor za kožo na životu, že drugi dan je opazil tatvino. Opazil pa je tudi, kam kaže sled.

Pa je tiho molčal in čakal dva, tri dni.

Četrti dan ga je pot kakor po naključju pripeljala mimo sosedu. Prijazno mu je pokimal in dejal, da je vroče. Še je povedal, da pravkar prihaja iz Koštrunje vasi, tam da je izterjal denar — in so mu veselo zacingljali tolarji v vrečici za srajco. Pa je vzdihnil in dodal še to besedo, kako izprijen da je sedanji svet in da denar še v hiši ni več varen. Le na vrtu da ima skrit kotiček, tjakaj da ga bo zakopal za teh par dni, dokler ga zopet ne izposodi. In sta govorila še o vremenu in letini in je skopuh prijazno pokimal in se poslovil.

Sosedu pa je šinilo v glavo: dedec škrtavi še ne ve, da sem mu pouzmal tolarje; nazaj mu jih nesem z loncem vred, koder sem jih vzal — naj dedec še današnje strese zraven, pa bom pobasal vse — vsi so več kakor le pol!

Res: koj v prvi temi — smuk! zopet na skopuhov vrt, in je hitel, da zakoplje lonec s tolarji, kjer in kakor ga je bil poprej izkopal. Potem je prežal doma za oknom in čakal in čakal. Že je šla ura čez polnoč, pa je pričakal: pri skopuhu je zaropotal ključ in so zaškripale duri, na vrtu je zahreščala lopata v kameniti prsti, še kratek čas — sosеду je bil dolg in predolg — in zopet so zapele skopuhove duri, zasukal se je ključ, hiša je zaspala.

Pa se je žuril sosed, da ga ne prehitijo in prepodi jutranja zora, že je bil zopet na skopuhovem vrtu, da dvigne zaklad in požanje bogati sad svoje tatinske prekanjenosti. Z golima rokama je odgrebal zemljo — holaj, lonec je tu! Toda čudno je lahek! Joj in prejoj, lonec je prazen! — Čisto prazen pa le ni bil, listek je bil notri, na listku pa je stala prelepa zahvala poštenemu tatu, da je tolarje prinesel nazaj.

2. Manj, baba, manj!

Baba Katra je imela tak dar, da se ji je kar samo od sebe lagalo. Pa so bile njene laži brez škode, ker jim tako ni verjela živa duša.

Sede neki večer možje v krčmi pa priropota noter baba Katra, na hrbtu je imela koš. Lovila je sapo kakor črviv kovaški meh in zvijala oči proti stropu, pa so ji oči hkratu uhajale na mizo, na mizi je stala pijača.

Možje za mizo se namuznejo: »Kaj pa je, Katra, kaj boš povedala novega?«

Reče baba Katra: »Komaj sem ušla smrti! Majhen mi dajte požirek!«

Se zasmejejo možje: »Najprej povej, potem dobiš!«

Zastoka baba Katra: »Strašno! V Prašprotnem sem bila, po kurah sem gledala, če bi kazalo kaj zaslužka. — Tako se mi tresejo noge, sestri moram! — Ko se je zmrabilo, sem jo s košem ubrala proti domu — dve jarci imam v košu in starega petelina, nemara je še iz Noejeve barke, osem grošev sem dala zanj, ne vem, ali ga bom prodala brez izgube — o joj! Po bližnjici sem šla skozi grajski gozd, žive duše ni bilo blizu — kar zaslišim vzdah čuden šum, ozrem se, kaj vidijo nesrečne moje oči — truma volkov se plazi za menoj — gotovo jih je bilo trideset!«

»Manj, baba, manj!« so vzkliknili možje.

Baba Katra je poželjivo pogledala po mizi in zastokala: »Še zdaj mi bije srce od groze! Štela jih nisem, kdo bo na prste štel zver, če je tik za seboj in ti z gobci buta v bedra! Če jih ni bilo trideset, dvajset jih je bilo gotovo!«

Spet je zagnalo omizje: »Manj, baba, manj!«

Je vzdihnila baba Katra: »Kar črno se mi dela pred očmi — kaj se mi ne bi, tolikšen strah — slabotna sem ženska, sama v gozdu, okoli mene pa renči deset volkov!«

»Manj, baba, manj!«

»Oh,« je dejala baba Katra, »ne rečem, če sem se v naglici za katerega vštela! Za pet bi pa skoraj prisegla!«

»Manj, baba, manj!«

»Štiril!«

»Manj, baba, manj!«

»Tril!«

»Manj, baba, manj!«

»Dva!«

»Manj, baba, manj!«

»Eden!«

»Manj, baba, manj!«

Se je zakregala baba Katra: »Salamenski dedci zanikarni, vsaj šumelo je v grmovju. Mar ni? Mar tega tudi ne verjamete?«

Pa so dejali možje: »Šumelo je lahko, saj piha burja!«

Možje so ji dali kozarec vina. Izpila ga je v duško in se oddehnila. »Šumelo je, šumelo, pa še kako je šumelo! Grajska hosta je velika. Kaj mislite! Še za več bi imela prostora kakor za trideset — lahko mi verjamete, stara Katra ne laže!«

3. Še eno o babi Katri.

Za mizami so sloneli možje in fantje, pili so in se šalili, praznovali so svetega Martina. Ročno se je sukala okoli mize domača hči in stregla veseli družbi. Za pečjo je sedela baba Katra s košem in vzdihovala.

Pa pravi županov Tone: »Ali ste že brali, ali ste že slišali? Tako je sklenjeno, da bo vsaka stara baba imela po dva moža, mlade pa ne dobe nobenega!«

Se je namrdnila brhka hči domača: »Hm!«

Pa se je zakregala izza peči baba Katra: »Kaj hm, zakaj hm? Glej jo, kavko! Hm gor, hm dol — če je sklenjeno, je sklenjeno!«

Osek pod čavenskim pogorjem.

Dr. Kugy-Trentar:

Planinski čari in radosti.

Mičnost trentarskih predgorá.

VISOKE gore so resno v nebo kipeči mejniki na poti hribolazkega življenja. Predgore pa so zgradile od ene do druge prelestne mostove ter jih ovenčale s planinskimi cveticami, da ni to samo pot predrznega in objestnega tekmovanja in zmage, temveč tudi pot jasnega in čistega, pristnega veselja. Na teh gorah imamo vedno in za vse čas. Nič nas ne priganja k hitenju. S hvaležnostjo se pomudimo tu in tam. Razveseliš se vsake cvetice, odpočiješ si pri vsakem studenčku. V srce se ti vtisnejo podobe, ki ti nikdar več ne izginejo; bele in nežno vijoličasti podleskove rebri spomladi, zlate mascesnove v jeseni. Nismo stopili na vrhove predgorske s prazniško vzhičenostjo premagovalca; sediš in gledaš tja ven v daljavo in tiho v samega sebe. To so gore v odpočitek po pretezanjih in trudih vsega tedna, gore za zbrano premišljevanje.

Neprecenljive so nam po zimi. Ohranjajo nam telo gibko, prožno in vztrajno, čuvajo nam tehniko (spretnost) v strmih snegu. Čeprav razmeroma nizke, se vedejo te gore po zimi kot visoke, si privzemajo značaj visokih gorá. Tu si je ogrnila karavanaška G o s l i c a bel snežen plašč, ki na njem ne najdeš temnega madeža. »Le sem pogledj,« pravi, »ali se ti ne zdim ko Mont Blanc?« (Najvišja evropska gora v Švici, visoka 4810 m). Č r n a p r s t si je nagrmadila velikanske snežne previsine nad svojim grebenom in pred vrhom si nadela pravo snežno sedlo; čez nje pa temno grozi nekaj plošč njenega strešnega slemena. »Huje pač ne more biti na Schreckhornu!« (4080 m) tako si misli ponosno in gleda srepo pred se. P r š i v e c (nad Bohinjskim jezerom), ki je gora kot Repoštev, se je zakopal v sneg in njegovi gozdovi ječijo pod težkimi belimi bremenami. Kraške lijake v gozdu in volče jame na svojih strmih pobočjih je potuhnjeno zakril z rahlim snegom in tu preži in rajta: »Če se me lotijo, padejo prav gotovo noter. To se bom smejal!« In prišli smo in poskusili. Tik do roba te pasti smo prišli, noter pa nismo padli. In zdaj razmišlja, kako bi se maščeval in nam kako drugo zagodel.

Večkrat se mu posreči. In tu se igramo visoko hribolaztvo po zimi. Z vrhov gledamo na zimsko krasoto Julijskega visokega gorovja, kjer kraljuje Triglav. A kakikrat ne mislimo tako resno in se dobrosrčno zadovoljimo s polovično potjo.

Nato mladina iztakne kje sani in bliskoma zdrči v dolino, da se praši ko majhen plaz; spodaj se posvetujejo, pa se zopet vrnejo s hinavskimi, poniglavimi obrazi ter te pozovejo, da se tudi ti popelji z njimi v dolino. Ta nežna uslužnost te veseli, a na dogovorjenem mestu te zahrbtno prekucnejo v sneg, da moraš dolgo iskati, katera je pravzaprav desna in katera leva noga. Med smehom in šalo preteče zimski dan, slovo te ne boli, zakaj kmalu pride zopet določeni dan in mala četa luč v naših svetilkah bo spet lezla po strmih ključih gor v zasnežene lesove naproti kratkemu zimskemu dnevju na višavah.

Zgodi se tudi, da grem sam. Tega ne svetujem drugim, zakaj utegne se zgoditi, da se jim pripeti kaj neljubega, celo hudega; a v tem pogorju sem to storil že pogostokrat, tudi po zimi. Takrat stopim s ponočnega vlaka Podbrdom, v Bohinjski Bistrici ali na Jesenicah, pripravljene sani me odpeljejo v diru čez zasneženo pokrajino do vznožja gora. Občutni mraz me vzbudi; buden se vozim skozi zimski san. Speče, v sneg zakopane vasi, tu pa tam razsvetljeno okno. Zmrzli sneg škriplje pod nogami, v malem svetlobnem krogu svetilke lezeš polagoma navzgor. Na ključih na gorskih voglih se ustaviš in prisluškuješ v čudes polno tihoto. Doline se svetlikajo v globočini, megle krožijo, zasneženo drevje se iskri, se otesa in snežni prah se siplje in prši na tla. Zdi se ti, da dežuje iskrice. Pošastne sence smukajo čez plot. Tam stoji bela pošast, ko da bi hotela zapreti pot, više gori temen kamen ali deblo, ko da bi kdo čakal na poti. Zvezde potujejo. Ko na počih zimski dan, nismo prav za prav še ničesar doživeli, toda koliko stvari smo že videli, koliko sanjavega, skrivnostnega, strahotnega in o vsem tem ne bo dolinski zaspanček nikdar nič vedel. Toda nič, prav nič se ne da primerjati krasoti, ki jo milost božja siplje čez triglavsko predgorje, ko se začinja vzpenjati nanj pomlad. Kadar se temne senožeti pod gozdnim robom oprostite snega in tako, spočite in opremljene za vsa čudovita dela, zadihajo in gledajo v svet. Ko zapoje kosi po gozdu, ko vise dehteči jegličiči (avriakule) z vseh sten.

Kako je že bilo? Zadnjikrat so vendar ležali dolgi, vihrajoči zimski zastori nad bukovimi pobočji globoko v dolino; nepremično, mrzlo in srebrno sivo. In danes se tam že nekaj giblje. Ah, to je že smehljanje! To je nebeško smehljanje blaženega spočetka. Ljuba pomlad prižiga svoje svetle lučke. Že zeleni planina in svetlo zelen blišč se vzpenja više in više po gorskem pobočju. Vonljiv val plove počasi in boječe pred njim. V njem ni nobene barve, ki ne more biti zelena,

Lepota naših planin!

ki ni rjavozelena in tudi ne samo rjava. Njihove fino in megleno prelivajoče se od tenke more oko jedva zapopasti in jih le pričakovanja polno srce še le dobro ume. Vate prihaja neverjetno nežno čuvstvo tihe slutnje pomladi in sladkega upanja, ki narašča od dne do dne. In če pridemo zopet neke nedelje, najlepše vseh nedelj, se že košati bukov gozd v najlepšem blesku in v najbolj praznični barvi te lepe praznične zemlje. Tako je, da se ne moreš več smejati in prav nič reči. Zavzet in osrečen stojiš tu in gledaš: pobočja stoje v majskem zelenju in vse gore v svatovskem krasu. To je svatovsko veselje! Zdaj pojdi z menoj in daj se mi voditi. Na Bohinjskih predgorah bi ti rad pokazal to krasoto!

Črna prst (1844 m)

Črna prst je najiminitnejša izmed triglavskih sprednjih gora, ker ima, zlasti po zimi, nekaj znakov visokega gorovja. Strma je pot v strmo ležečo vas Trtnik, strmi so gozdi, strme globoke grape in senožeti. Tako na podbrški strani. Skale, razsežen skalnat pod, nato zopet gozdovi na bohinjski strani. Po zimi strm sneg tostran, visoke snežne previsine na grebenu; zelo strma snežena streha visi čez odrobljeno skalovje na bohinjsko stran, ki po njem ne grem rad doli sam in s tovariši le tedaj, če so vajeni snežnih str-

min. Dve krajši poti navzdol na severni podste tako strmi, da hodim po zimi po njih le tako, da gledam v stene. Še nekaj nam toli priljublja Črna prst, njen nenavadno lični cvetlični okras.

Navadno prehajamo goro iz Podbrda v Bohinj. Seniki ob poti zaznamujejo običajna počivališča. Predzadnji seniki so nam posebno ljubi radi tega, ker smo tam tolikrat in tako veselo počivali in zajtrkovali. Malo prej, še ob robu strmega gozda ali pa tik pred seniki stoječ občudujemo solnčni vzhod. Zdi se mi, da sem prav od tu videl, kako je vzhajajoče solnce »plesalo«. Med nami povedano, da bi bilo prav zares plesalo, vendar malce dvomim. Vsakikrat sem bil sam in oko mi je bilo najbrž zaspano ali motno. Vendar se pa ne dam ugnati: par poskokov sem pa prav razločno videl.

Malo više gori so nam spomladi prijazno kimale s travnatih stopnic iz beloobrobljenih listnih rozet rumene avrikule, kasneje so tam kot častna straža kljubovalno nastopili s čelado opremljeni rumeni in globoko vijoličasti n a l i p i (preobjede, Aconitum). Tod namreč prestoluje na svetlih balkonih v žarečih barvah lepi planinski kralj sleč in se smehlja daleč na okoli.

Zlahtni sleč, žlahtni sleč,
cvet ti je rdeč!

Na okrog se drenja pisana množica. Ra-
doglede planinske velese (drijade) s srebrnim
pogledom, belosivi dišeči rmani, skromno v
razpokah rumene in sinje vijolice, dalje ošab-
ne, brzo cvetoče kobulnice, ki se strašno šo-
pirijo, tako da jemljejo malim ves razgled.
Temnovijoličaste zvončnice vise v šopih na
močnih steblih, bingljajo tja, bingljajo sem,
da prav moraš slišati njihovo tenko zvonjene.
Bela čemerika, ki se tako hudo jezi, če ne
more poganjati cvetja in ostane toga, okorela
listnata rastlina, ker jo zasramujejo vse po-
cestne cvetice, ranjek in kratkovidna naoč-
nica, ki nosi tembolj in tem večja očala, čim
manj cvetnih oči ima. Tudi plemenitaški ro-
dovi kreča zrejo z mostovžev in stolpičev
svojih visokih planinskih dvorcev in skalnih
gradičev pozorno in radovedno lesem. Med
njimi se nahajajo tako stari in žlahtni, da
imajo že poapnele luskinе na listnih rozetah.
Bi-li ne hotel videti tega mikavnega cvetlič-
nega vrtička, ki se vije po njem najin pot v
strmih višinah?

Malo više se začenjajo sklenjene strme
senožeti in po sredi njih se vleče zelen žleb.
Tam stoji v avgustu škrlatni svedrec. Vendar
najmikavnejše so te zelo strme in naglo vzpe-
njajoče se senožeti začetkom poletja, ko se
odpirajo modro cvetoči encijani, poleg pa,
s težkim, globokim zvonom temnobarvni
brezstebelni encijan (svišč), sinje čudo višav.

Encijan, encijan,
cvet ti je sinj!

Na strmem hrbtu, ki nas spremlja ob desni,
cvete očnica (planika, pečnica, Edelweiss). Z
njenimi zvezdicami so bila, ko sem pred 50
leti prvič prišel na Črno prst, njena solnčna
pobočja kar prebogato posejana. Toda od hu-
dobne povodnji hribolazcev je zdaj tam že
docela zatrta. Zbežala je na nekatera malo-
številna, strani ležeča mesta. Tu še živi in
trepeče za svoj obstoj. Po južnih pobočjih
bližnjega Visokega vrha in Gradice se nahaja
še v množicah. Prizanašajte ji! Pustite goram,
če jih res ljubite, ta okras! Pustite jo, podobo
večne čistosti gorá, v njeni žametni krasoti
na nežni travnati polici v stenah njene do-
movine.

Očnica, očnica,
cvet ti je bel!

Že smo došli na prvo sedlo. Tu postojimo,
zakaj nad Bohinjsko dolino in jezerom se je
prikazal Triglav z vsemi belimi vrhovi svojih
skalnatih morij. Nato gremo čez drnat gre-
ben k bližnjemu domovanju srebrnolase kr-
vomočnice (*Geranium argenteum*). V rupi tik
ob najvišjem slemenu si je izvolil svoj visoki
prestol. Iz neznatnih in plazečih se listov se
dviga nežnovišnjev, široko odprt cvet.

Tako smo dosegli po cvetnih poteh vrh
Črne prsti in tu se ustavimo za nekaj ur. Ta
kuha in cvre, oni spi, tretji sedi tiho in prede
sanjske nitke iz davno preteklih časov v pri-
jazni solnčni blesk sedanjosti. Pozdravljen
bodi, vrh Črne prsti! V težkih dneh smo često
mislili nate.

Gregor Hrastnik:

Paradiž.

(Odlomek iz pisma.)

TU žari nebo v prečudni, krvavi zarji, ki
se razliva na valujoči modri prt morja,
na grmado hiš s ploščnatimi strehami,
na rdečkasto in zelenkasto skalovje griča,
ki kipi iz morskega prostranstva.

Pod zarjo poje zemlja. Pojo oljčni logovi,
oranžni vrtovi šepčejo, indijske fige nerod-
no pregibajo debele, loparjem podobne liste,
slepeči grmovi žoltovine razlivajo svoj opoj-
ni vonj v vas, na ulice in na morski breg, kjer
kamenčkajo temnopolti otroci z velikimi,
nebeškimi očmi. Vse poje, ljudje, živali in
rastline, visok in živ zbor nad enakomernim,
neumrjočim mrmranjem morja.

O daljni sen iz tisoč in ene noči! O rahla
kraljična Vzhoda, o solnčni grad otroških
sanj! Glej, tu je živo in utelešeno naše hre-
penenje.

Ampak —

Kaj še stoji stara tepka pred našo hišo,
tista, veš, s katere sem nekdam padel materi
v krilo, ko sem si drznil previsoko v njene
veje? In v Lazu so bukve že jele zeleneti?
Gori v kotu pod pečinami sem jih bil nasadil
nekaj, okoli dvajset jih bo. Tudi na planini
jih je nekaj mladih, namenil sem jih živali za
senco, ko si počine.

Oča in mati sedita zdaj na klopici pred
našo hišo in gledata v grape in jase pod se-
boj. Morda je na gorah še kaj sneženih lis,
prej da ko ne. Krompir sta posadila, kamnik,
ki je zdrav in tečen. Pa se vprašujeta, zakaj
in zakaj sem moral iti od tam. Zemlja naša
se zdi trda in grda, modruje oča, ampak ven-
dar bi bil lahko ostal, saj se človek privadi.
Mati pa vzdihuje in molči. Vse vem.

Ampak —

Tu žari nebo in jaz bi hotel, da bi se na
tem rdečem hribu nad menoj zbrali ljudje
vsega sveta, beli, črni, rdeči, rumeni ljudje,
dva tisoč milijonov ljudi, eden ob drugem. In
hotel bi, da bi se, preden se solnce poniža v
morje, prijeli za roke in zapeli pesem o bra-
tih pod nebeškim solncem. Potem pa bi se
razšli, vsak v svoj paradiž...

F. T.:

Ob živih vrelcih.

In videl mlade sem,
kako so slepi tipali,
da bi do njega se pritipali
in ga prosili, naj jim luči da.

Takrat na nje je padel svetel sij
in zasvetile so se jim oči,
da v luči so zagledali
Boga — Duha.

(V. Vodušek.)

PO ulicah hodijo in prešerno vriskajo. V njih vre mladost in kipi moč. Pregledali so jim mišice in jih uvrstili med bojevne. Zaprisedli so jih na zastavo, da jo zvesto branijo do zadnje kapljice krvi. Ob teh vojaških naborih bo krožila po deželi še druga božja komisija in zbirala novince za božjo vojsko. Birman — potrjen! V zakramentu potrjenja bodo božji novinci dobili svetih energij za boj zoper sovražnike krščanskega življenja.

Kako velevažnega vzgojnega pomena je ta življenski vrelc! Mlad človek dorašča. Poslavlja se od šolskih klopi in začne živeti leta, ki so za poznejše življenje odločilna. Čas med 13. in 16. letom imenujemo vihravo dobo. V teh letih se telesne moči nenavadno hitro razvijajo, mišičevje se krepi, pljuča se raztezajo, glas se izpreminja, javlja se neka samozavest. Tem telesnim izpremembam se pridružijo še poprej neznani notranji pojavi.

Iz otroka se razvija mladostnik, da bo čez nekaj let zrel mož, zrela žena. V mladostnikovi duši začnejo samostojno kliti nova čustva, nove misli, hrepenenja, želje . . . Sunkoma se ločuje od ozkega kroga družine in stopa v novo družbo, med doraščajoče fante, med deklice. Zdaj stoji in raste sam iz sebe. Stoj trdno kakor hrast, ki ne omahne, v višino dviga mlado glavo!

Pa uprav v tej dobi doraščanja se v mlado drevo življenja zaganjajo močni in strupeni viharji. Proti njemu gredo sovražniki zdravja: v njem samem se budijo naravne strasti in iz sveta se dviga nadenj zlo, ki ga skuša z dražljivimi miki zamamiti. Skvarjena družba, opolzko čtivo, zmotni nauki ga vabijo, naj se skrivi in vda. Zdaj treba okrepiti notranje moči, zdaj treba mlademu človeku vlitati moč gočnih energij, da zraste v pokončnega moža, v čist, trden značaj. To borbena moč da mlademu kristjanu birma. Iz otrok naredi v naravnem življenju može, iz slabičev junake, iz kristjanov mučence. Kar je v sv. krstu začel duhovnik, to dopolnijo v duši pri birmi veliki duhovniki — škofje. Po njihovi molitvi se

zlijejo v dušo birmančevo žarki božje svetlobe, ki dajejo notranjemu življenju močno rast.

Kako so grudi mladih src ponosne!

V ljubezni — solnce so, v zvestobi — skale.

(Sardenko.)

* * *

Iz navedenega je razvidno, da je birmska zakramentalna milost prav krepak vzgojni pripomoček. Otroku je v najnevarnejših letih trdna opora. Starši naj bi se tega globoko zavedali in otroke skrbno pripravili na birmski dan. Redno gredo otroci k birmi med sedmim in dvanajstim letom. Preveč negoden otrok naj raje malo počaka; seveda pa ne smejo okoliščine glede kraja in botrov pre dolgo zavlačevati birme. Pri odraslih utegne biti otrokova volja že tako odločno obrnjena na hudo, da ji zakramentalna milost ne more več s pridom do živga. Umevno je, da se mora birmanec na birmski dan pripraviti. Otrok naj hodi redno k nauku, kajti kdor nauk mudi, v rešeto lovi. Pouk za birmo je važna družinska zadeva, zlasti radi tega, ker je mlada glava rada vihrava. Materina in očetova beseda je nujno potrebna. Podrobni pouk o pripravi otrok na sveto birmo bodo našli starši v knjižici »Mati uči otroka moliti«.

Stara navada je, da so, kakor pri krstu tudi pri birmi botri. Dečkom je treba določiti botra, deklicam botro. Boter imej enega ali kvečjemu dva birmanca, če škof iz pravičnega razloga ne določi drugače. Botra izberejo redno starši; če otrok nima staršev, ali če ti nočejo izbrati botra, ga določi župnik. Birmski botri morajo biti drugi od krstnih botrov, že sami birmani, istega spola kot birmanec, vsaj 14 let stari in ne javni grešniki, ki so po cerkvenem pravu izgubili dobro ime. Za botre ne smeta biti kajpada oče ali mati svojemu otroku, tudi ne redovniki in mašniki brez izrecnega dovoljenja cerkvenega predstojnika. Med birmovanjem stoji boter za birmancem in drži desno roko na desni rami birmančevi, kar znači, da ga vzame v svoje varstvo. Prevažna dolžnost botra je, da skrbi za krščansko vzgojo birmančevo. Kako je mogoče, da bi bil otroku za vodnika zvodnik, da bi bila birmanki za svarilko pohujšljivka? Za to pri botrinji ne sme odločevati čast ali cvenk, ampak vestnost in plemenitost srca.

Botri dajejo navadno birmancem darila. Ko boter izbira dar, naj ima vsaj on pamet, če je mladina nima. »Vzemi, kar hočeš,« to se ne pravi otroka voditi. Koliko denarja se izmeče za nezdrave sladkarije, potrebnih reči pa otroku manjka na vseh koncih! Botri bi morali pogledati, ali ima birmanec molitvenik, krščanski nauk, zgodbe, kako dobro

knjigo, potrebno obleko, obutev itd. Te reči so otroku v prid, drugo pa morda celo v kvar. Najlepše darilo za birmanca so pa brez dvoma dobri zgledi in nasveti, ki mu jih dajejo botri, ko je v stiski in nevarnosti. Birma je zakrament, ki ga po svoji notranji vrednosti ljudje razmeroma najmanj vpoštevajo, in vendar je po svojem vzgojnem pomenu res pravo orožje v duhovnem boju. »Mnogo jih je med nami, ki se ne zavedajo tiste svoje prave lastnine, ki jo nosijo v zaklenjeni kamrici.« (Iv. Cankar.) Skoraj iste besede rabi novoplatonik Plotin: »Malo jih je, ki vedo, kolike moči imajo v svojih dušah! Gibalo vseh teh svetih energij pa je Duh božji!«

S tega vzgojnega vidika bi utegnili postati jasno, kako plitki so oni, ki smatrajo božanske vrednote za brezpomemben prežitek. Usodepolne so posledice zaničevanja teh važnih nadnaravnih vzgojnih sredstev. Nešpametno počenjajo oni, ki mesto verskih vrednot ponujajo le znanstvo. To je tako, kakor če lačnemu, četudi pozimi, ponujaš toplo suknjo, češ, da te ne bo zeblo. Ta siromak sicer ne bi zmrznil, a prav gotovo bi od lakote poginil. Ravno ob stvaritveni moči verskih vrednot se lomi polovičnost, neznačajnost in telesna slabost: vstaja pa v človeku moralna moč, ki je ne more nadomestiti nobena veda! (Dr. K. Ozvald: Smernice novega življenja.)

Paul Verlaine — R. Š.:

V ječi.

*Nad streho modro je nebo,
molče se smeje,
nad streho trese se drevo
in ziblje veje.*

*Na nebu nad menoj
skrivnostno pritrkava,
na drevesu pred menoj
ptič toži, poskakljava.*

*Moj Bog, moj Bog, življenje je
preprosto, mirno;
od daleč šum pojema, razteka se
tam mesto neizmerno.*

*— Kaj jočeš, vénomer ob lini si
s svojo grenkostjo,
povej, kaj jočeš — kaj storil si
s svojo mladostjo.*

Jean Rochop:

Mati.

VIHAREN veter je majal krošnje dreves. Oba stara sta sedela ob ognjišču, strmelala v veselo plaminkajoči ogenj in molčala. Nenadno je rekla žena:

»Pa čuj, Tomaž, kako bi bilo, ko bi obiskala Ivana?«

»Kaj ti pride na misel?« je zabrundal mož.

»Kaj mi pride na misel? No, po dolgem času bi rada spet objela našega sina in zlobnim ljudem v vasi zamašila usta.«

»Kaj pa pravzaprav pravijo ljudje?«

»Neprestano mi šepetajo na ušesa: ‚Marjanica, zdi se, da ima Ivan v Parizu visoko službo in da se vozi v avtomobilu, a dozdeva se tudi, da je pozabil na pot do vaše kočje.‘«

»In ljudje, ki to pravijo, imajo, kot kaže, prav,« je odgovoril Tomaž žalostno.

»Ah ne, nimajo prav! Svet je nevoščljiv, ljubi mož. Ivan je popolnoma obložen s poslovnimi opravili, ki se ne razvijajo brez težav.«

»Lahko, da je tako. Toda vendar bo za veliko noč dve leti, odkar je prestopil prag naše kočje. Vidi se, da so mu vrata prenizka in strop preveč nagnit.«

»Ti si strašno sumniv, Tomaž. Kar brez vzroka si si zabil nekaj v glavo.«

»Tojeda v tej reči mislim po svoje.«

»Jaz pa trdim, da Ivan ni tak, da bi se nas sramoval. Daj, da se popeljem k njemu!«

»Nikoli ti nisem česa branil,« je nevoljno odvrnil. »Napravi kar hočeš.«

»Torej se bom odpeljala k njemu jutri s prvim vlakom in bom ostala pri njem en teden.«

»Dobro, le pojdi!«

Tretji dan se je Marjana vrnila, taka kot se je bila odpeljala: v bombažastem krilu, v črnem robcu, prekrizanem čez prsa, v okovankah, s košem, spletenim iz vrbja, in z drešnovko v roki, na katero se je pri hoji opirala, da bi skrila, da je nje desna noga za par prstov krajša od leve.

»Si že spet tu?« je presenečen rekel mož.

»Da. Ko sem prišla, so se ravno posedli za mizo. Ivan mi je potihlo pojasnil, da je pri njem v gosteh odlična družba. Zato mi je kuharica dala jesti v kuhinji.«

»In snaha?«

»Snaha se je zaničljivo smejala moji obledi. Pač ni več po modi. Pomisli vendar, saj jo nosim že deseto leto.«

»In zakaj nisi ostala delj časa tam?«

»Ivan nocoj odpotuje in njegova žena se popelje v Milan k svoji bolni materi.«

»To je sama laž!« je zaklical.

»Zakaj pa se tako razburjaš?« ga je dobrsčno vprašala.

Stari se je divje zasmejal.

»Zakaj da se razburjam? To me vprašaš ti, dobra moja Marjana? Ti torej ne občutiš groznih žalitev, ki ti jih zadaje? Mar ne razumeš, da so to samo prazni izgovori, le da se te iznebi? Tako se konča, če vse napremo za to, da bi sina skrbno vzgojili. Ko sem te po smrti svoje prve žene poročil, je Ivan ravno zapustil zibel. Ti si ga vzgojevala, ti ga negovala in mu izkazovala dobrote — in zdaj, ko ima velikanske dohodke, ga je sram tebe, ga je sram mene. Ali mi ni očital, ko sem ga zadnjič obiskal, da prihajam v tako nemarnem suknjiču? Pa je bil tisti popolnoma novi suknjič, ki si ga eno uro pred mojim odhodom zlikala!«

»Nikar se ne čudi, ljubi mož. Mi smo le revni kmetje, Ivan pa je ravnatelj ene največjih tovarnen v Parizu.«

»Ti torej praviš, da dela z nami prav?«

»Le opravičujem ga. Sicer sem pa od dneva, ko sem padla z jablane in si zlomila nogo, malce smešna. Ni prijetno videti staro ženo, ki šepa. Ali se ti ne zdi?«

»Vem le to, da se končno pri svojem sinu ne bom več oglasil.«

»Ne govori tako, Tomaž.«

»Ali nas ne zatajuje?«

Nenadoma je začela jokati in po mršavih licih so ji tekale solze.

»Poslušaj,« je rekla, »tega mi ne bi smel reči. Tako sem ga ljubila kot lastnega sina.

In če mislim na to, kar mu prisojaš, se čutim blizu smrti.«

Govorila je resnico. Staro, vdano, od obilne dobrote nežno srce Marjane je stisnila stara bolezen. Zdajci je začelo močno biti, v glavi pa se ji je vrtelo; proti tem znamenjem se je hrabro borila. V notrini so ji cveteli spomini na prve mesece in leta tega otroka, ki ga je bila s tako ljubavjo vzgajala. In ti spomini so bili obenem veseli in žalostni. Toda ni najtišji srd in najmanjša grenkoba se ni dvignila v srcu nesrečne žene. Njena mila duša je vse odpustila. Toda trpela je grozno. Možu, ki se je radi tega močno vznemirjal, je rekla:

»Ljubi mož, pozabljaš, da sem že prekoračila 60 let. V starosti sem, ko treba misliti na večni mir. Vznemirja me le to, da ti ne bom mogla pri košnji in žetvi pomagati. Rada bi ostala tu do vernih duš, preden te za vedno zapustim, toda čutim prav dobro, da mi moči iz dneva v dan ginejo.«

Koncem julija je legla. Tomaž je obupno prosil zdravnika, naj jo reši. Toda njegova sredstva niso zalegla. Znanost nima moči, da bi izrabljene organe nadomestila z novimi.

Ko je čutila, da se ji bliža konec, in je prešla poslednje olje, je s solzami v očeh zašepetala:

»Rada bi pozdravila Ivana.«

Mož se je divje stresnil. Hotel je zaklicati: »Ta lump te je ubil!« Toda ko jo je videl pred seboj tako ponižno in iskreno, je nežno odgovoril: »Dobro, pisal mu bom.«

»Raje mu brzojavi, bolje bo! Bog mi bo morda daroval še par ur.«

Tomaž je zgodaj zjutraj brzojavil sinu: »Mati umira. Pridi takoj!«

Sin je prišel šele čez dva dni, pozno zvečer. Marjana je bila malo preje izdahnila. Zadnja beseda, ki je v hipu, ko je za vedno zaprla oči, prišla čez njene ustnice, je veljala Ivanu.

»Kaj je, oče?« je vprašal Ivan.

»Tu poglej!« je hladno rekel oče in pokazal na smrtno posteljo.

»Umrla?«

Trdoba, s katero je sin izrekel to besedo, ter mrzlota in nebrižnost sinova so spravile očeta v blazno jezo. Napočil je strašen trenutek. Grozeč vihar je napolnjeval stene. Stari je strgal raz stene puško in jo položil ob lice:

»Na kolena pred njo, ti lump, ali pa ti poženem kroglo skozi glavo!«

Ivana je zgrabila brezmejna groza in tako je klečal pred posteljo mrtve matere. Potem je začul očetov ukaz, naj gre. Hitro, s povešeno glavo je prestopil prag očetne hiše in stopil v avto, ki ga je odpeljal.

Iz francoščine preložil Gregor Hrastnik.

Izbruh svetovne vojne.

Veleizdajniški proces v Zagrebu.

DRUGI politični proces, ki se je vršil v istem letu kakor Friedjungov ter isto tako razburil evropsko javnost, je bil veleizdajniški proces v Zagrebu. Zunanji minister Aehrental ga je začetkoma na vso moč želel, da pokaže svetu nevarnost srbske propagande in tako opraviči aneksijo Bosne in Hercegovine. Proces je bil tem bolj potreben, ker so računali na Dunaju z vojno proti Srbiji. Ogrska vlada, kateri je Hrvatska bila podvržena, je šla Aehrentalu prav rada na roko. Saj je hrvatski ban baron Rauch imel dovolj težav s Srbsko-hrvatsko koalicijo! Trudil se je že leta, da izpodkoplje slogo med Hrvati in Srbi in spravi na Hrvatskem ogrski vpliv zopet do veljave. Toda ves trud barona Raucha je bil zaman. Bolj ko je pritiskal in spletkaril, bolj so Srbi in Hrvati držali skupaj. Veleizdajniški proces je nudil sedaj novo sijajno priliko, da se Srbsko-hrvatska koalicija razbije. Budimpešta in Dunaj sta zasledovala torej različne smotre, v sredstvih sta pa bila edina.

Že 1. oktobra 1908. so v Zagrebu zaprlj 24 oseb radi veleizdaje. V naslednjih mesecih je policija izvršila po vsem Hrvatskem hišne preiskave in dela pod ključ nove osumljence. V januarju je sedelo v zagrebških ječah nič manj ko 58 Srbov in čakalo, da se prične proti

njim sodna razprava. Z jetniki so ravnali tako surovo, da je n. pr. Valerijan Pribičević, brat Svetozarja Pribičevića, začel stavkati, to se pravi nič jesti. Šele več mesecev po aretaciji je državni pravdnik Accurti predložil 15. januarja 1909. obtožnico in jo priobčil v uradnem listu »Narodnih Novinah«. Državni pravdnik je očrtal obtožencem, da so hoteli ustanoviti velikosrbsko državo na razvalinah Avstro-Ogrske ter organizirati radi tega revolucionarno gibanje po vsem Hrvatskem. Pomagalo jim je pri tem društvo »Slovenski Jug« v Beogradu, ki stoji pod zaščito kralja Petra in princa Jurija. Petim obtožencem očita državni pravdnik, da so bili v neposredni zvezi z Beogradom. Kot edino pričjo za ta očitek navaja nekega Nastića, ki je bil od policije plačan vohun. Vse ostale obtožbe so pa bile naravnost bedaste. Kakor so Ogri zastopali načelo, da so vsi prebivalci Madjarske Madjari ter niso hoteli priznati Slovakov, Romunov in drugih manjšin kot posebne narode, ravno tako je državni pravdnik Accurti proglasil vse prebivalce Hrvatske za Hrvate in smatral za protidržaven prestopnik, če se je kdo priznaval za Srba. V obtožnici stavi zato »Srb« dosledno med navednice. Sumljivo se mu zdi, da imenujejo Srbi svojo cerkev »pravoslavno-srbsko« in ne »grško-vzhodno«, da se poslužujejo cirilske pisave, da pojejo srbske narodne pesmi in tako dalje. Pri tem pa popolnoma pozablja, da se v srbskih občinah cirilica obvezno poučuje in da se čitajo narodne pesmi v šolah. Državni pravdnik se je v obtožnici spozabil cefo do laži, da je beseda Srb prišla v navado šele leta 1903., ko je zasedel prestol Peter Karadjordjević. Najhujši dokaz veleizdajniškega mišljenja pa je bil, če so našli v kaki hiši podobo kralja Petra, čeprav so tudi avstrijski Nemci razobešali sliko Viljema II. in jih ni radi tega nihče klical na odgovor.

Potek razprave.

Šest tednov po objavi obtožnice se je začel proces pred sedmoricno sodnikov. Ogrska vlada si je zbrala v ta namen sebi slepo vdane može, same sovražnike Srbov, ki so ravnali z obtoženci skrajno surovo in krivično. Po končanem dnevnem delu so sodniki popivali po zagrebških nočnih zabaviščih in uganjali pri tem take nespodobnosti, da se je vse mesto zgražalo.

Krivičnost sodnega postopanja je bila očitna: preiskovalni sodnik je zaslišal nič manj ko 276 obtežilnih prič, a niti ene od 300, ki so jih predlagali obtoženci v svojo obrambo. Rekel je, naj ponove predloge med procesom. Toda predsednik Tarabocchia je od 300 prijst pustil vsega le 20, za obtožence najvažnejše priče je kratko in malo odklonil. Pač pa je dovolil, da se zasliši na razpravi 270 prič proti

okrivljenim Srbom. To so bili skoro vsi za grizeni nasprotniki obtožencev, mnogi so bili njih trgovski tekmeči. Izobrazba prič je bila razen pri par izjemah zelo nizka, nekateri niso znali ne pisati in ne brati. Ena priča je bila tako nevedna, da je mesto »ban Rauch« dosledno govorila »Raf« in mesto dinamit »daramit«. Druga priča je pod prisego izjavila, da je videla v hiši nekega obtoženca sliko kralja Petra, na kateri je stalo zapisano: »Peter Jurišić, kralj Srbije«. Krojača Ljubomirja Milića je predsednik Tarabocchia zasliševal: »Vi ste stopili psu na rep in ko je zatulil, ste rekli: Kako ta Hrvat cvili!« Obtoženec: »Prvič pes ni imel repa in drugič ni res, da sem ga imenoval Hrvata. Jaz sem samo vprašal: Ali je tudi pes Hrvat? Saj vi trdite vendar, da so na Hrvatskem samo Hrvati! Moje vprašanje je bilo samo šala.«

Preiskovalni sodniki so mnogim pričam podtikovali neresnične izjave in jih zabeleževali nato v zapisnik. Če je pa priča pri razpravi pravi resničnost izjave zanikala, ji je predsednik Tarabocchia začel groziti in večkrat je dal pričo kar v sodni dvorani radi krive prisege aretirati. Tako so med razpravo zaprli pričo Križnaka, ki je dobil nato 10 mesecev ječe. Križnaku so podtaknili med drugim izjavo, da je videl v stanovanju obtoženca Gajića napis: »Živio Peter Karadjordjević!«, čeprav ni znal Križnak ne brati in ne pisati. Ravnotako je predsednik Tarabocchia dal radi krive prisege takoj zapreti Tanasijo Drpo. Ko so nastopile nove priče, jim je grozil, naj »govore resnico, ker jih čaka sicer enaka usoda«. Tako je strahoval kar javno in brez srama značajne priče; ostale pa so bile po veliki večini moralno manj vredne osebe, nekatere očitno od oblastev podkupljene. Med temi pričami jih je bilo nič manj ko 96 predkaznovanih: 6 radi sleparij, 25 radi tatvine in 9 radi uboja ali težkih telesnih poškodb. Na take bivše zločince se je ogrska vlada opirala, na njih izjave so se sodniki zanašali.

Sodni dvor je ravnal tudi z obtoženci skrajno brezobzirno. Če si je kdo izmed njih dovolil kako odločno opazko, ga je predsednik Tarabocchia takoj izključil od razprave, obsodil na post ali poslal v temno celico. Ko si je Adam Pribičević na 19. dan razprave dovolil nedolžno opazko: »Tudi Slovenci so si ustvarili lastne ustanove!«, ga je sodni dvor izključil za teden dni od razprav. Na 28. dan procesa je državni pravdnik označil drja Gjurića za veleizdajca. Proti tej žaljivki je dr. Gjurić ostro protestiral, nakar ga je sodni dvor obsodil na 2 dni temne celice s postom. Obtoženec Končar je med razpravo vzkliknil, da ga ženska iz občinstva zasmehuje, kaza je mu, kako ga bodo obesili. Mesto da bi pred-

sednik branil obtoženca, ga je obsodil na 24 ur temne celice in izključil za 3 dni od razprave.

Sodniki so pa bili surovi tudi z zakonitim branitelji. Če so odvetniki stavili vprašanja, ki so predsedniku bila neprijetna, jim je enostavno vzel besedo. Kadar so protestirali, jim je pa nalagal denarne kazni. Med procesom so dobili branitelji nič manj ko 2530 kron kazni, kar je bilo v predvojni valuti zelo velika svota.

Pan Masaryk.

Sramotni dogodki na veleizdajniškem procesu v Zagrebu so vzbudili pozornost v vsem evropskem tisku. Hrvatska je postala znana v zunanjem svetu. Mnogo je pripomogel k temu sedanji predsednik češko-slovaške države profesor Masaryk, ki je vložil 14. maja 1909. v dunajski državni zbornici vprašanje na vlado in imel nato sijajen govor o ogrski politiki na Hrvatskem. Napadel je bana Raucha in njegove pomagače ter dokazal, da vodi taka politika državo v pogubo. V svojem govoru je bičal tudi sramotno obnašanje sodnikov, nakar je prišel višji ukaz, da predsednik Tarabocchia in ostali sodniki ne smejo za dobo procesa več obiskovati nočnih zabavišč.

Masarykov govor je silovito razkačil barona Raucha in madjaronsko stranko drja Franka. »Narodne Novine«, uradni list hrvatske vlade, so imenoval profesorja Masaryka »podlo papigo«. Časnik »Ustavnost« je priobčil članek z naslovom »Pan (gospod) Masaryk«, kjer pravi: »Neki Masaryk, Čeh, ki ni nič drugega nego panslavistični izzivač v srbskem ovčjem kožuhu, je pokazal brezmejno nesramnost, da je napadel naše sodnike na način, ki vzbuja stud, zakaj noben slovar ne vsebuje primernege izraza za tako dejanje.« Napadeni preiskovalni sodnik Košutić je pa priobčil nastopno izjavo: »Vaš govor bom imel v rokah šele po 48 urah. Označujem Vas pa že vnaprej za lopova, lumpa, moža brez časti, za ničlo in izvržek človeške družbe.«

Neodvisnim hrvatskim časnikom je baron Rauch nadel za časa veleizdajniškega procesa nagobčnik. Za vsako malenkost jih je policija zaplenila. Lista »Pokret« in »Srbobran« sta doživela pod baronom Rauchom nič manj ko 100 zaplomb. Kako je Rauch spoštoval osebno svobodo, priča slučaj Antona Schlegla, drugega »Pokretovega« urednika. (Tega moža so ubili l. 1929. hrvatski teroristi, ker je zastopal jugoslovanske ideje.) Schlegel je odposlal na glavni pošti Masaryku brzojavko, kjer je popisal potek ene izmed burnih sodnih sej, tako kakor se je v resnici odigrala. Še istega dne so Schlegla radi »javnega ščuvanja proti oblastvom« zaprli in vrgli v ječo,

kjer je ostal 14 dni. Še hujša se je pa pripetila hrvatskemu poslancu Mateju Novoselu, ki je bil po zakonu nedotakljiv. Dne 15. junija 1909. je v Brodu zavpil: »Doli z Rauchom!«, nakar so ga orožniki takoj zgrabili in odpeljali. Obsodili so ga kljub poslanski imuniteti na 14 dni zapora.

Ker so medtem Srbija in velesile aneksijo Bosne in Hercegovine priznale in je s tem vojna nevarnost odpadla, je postal Ahrentalu veleizdajniški proces neprijeten. Pritiskal je na ogrsko vlado, naj ga ustavi, a naletel kakor pri Friedjungovem procesu na odpor. Ogrji so hoteli gnati pravdo do konca.

Odstop barona Raucha.

Po 150 dneh razprave je 5. oktobra 1909. sodni dvor razglasil rozsodbo. Adam in Valerijan Pribičević sta dobila vsak po 12 let, Pero Bekić 8 let, trije drugi po 7 let, šest obtožencev po 6 let in 19 ostalih po 5 let ječe. Vse kazni skupaj so tvorile 184 let! Dva in dvajset oseb je bilo oproščenih.

Edini dokaz, na katerega se je sodnija naslanjala, so bile ovadbe plačanega vladnega vohuna Nastića, ki smo ga zgoraj omenili. Ves svet je vedel, da so obsojenci nedolžni. Obdolženi so bili zarote in veleizdaje, hoteli so baje zrušiti Avstro-Ogrsko in ustanoviti velesrbsko državo, in vendar jih sodniki niso obsodili na smrt, kakor je to zahteval zakon! Zakaj so se sodniki izognili postavni kazni? Zato ker so se zavedali, da so obsojenci nedolžni.

Proti rozsodbi so branitelji vložili utok na stol sedmorice v Zagrebu.

Toda kakor je veleizdajniški proces nastal zgolj iz političnih računov avstro-ogrskih mogotcev, tako je tudi pri njegovem koncu odločevala politika in ne pravičnost. Za Aehrentala in avstrijsko vlado sramotni izid Friedjungovega procesa na Dunaju je odločil tudi usodo zaprtih zagrebških »veleizdajalcev«. Dunaj je uvidel, da prihajajo na dan najbolj temne strani njegove politike in da to silno škodi mednarodnemu ugledu monarhije. Da naredi temu konec, je 2. aprila 1910. stol sedmorice uničil rozsodbo predsednika Tarabocchie in njegovih tovarišev in odredil, naj se veleizdajniški proces revidira, češ da je nastal dvom o resničnosti dejanj, ki se očistajo obsojencem. Prej je pa že padel ban baron Rauch, ta osovraženi preganjavec Srbov in Hrvatov. Dne 7. februarja je stopil na njegovo mesto ban dr. Tomašič.

Toda revizija procesa se je tudi pod novo vlado odlašala in odlašala, pretekli so meseci, preteklo je celo leto, ne da bi se pričela nova obravnava. Šele ko je profesor Masaryk obnovil svoje napade na grofa Aehrentala in

spomnil javno mnenje monarhije na škan-dale Friedjungovega in veleizdajniškega procesa, se je v novembru 1911. na višji ukaz proces ustavil in so zaprte Srbe spustili na svobodo. Ban Tomašič je mislil, da se bo polastilo hrvatsko-srbske javnosti velikan-sko navdušenje, a se je zelo zmotil. Obsojeni Srbi, posebno pa njih branitelj dr. Hinković je izjavil, da je uničenje procesa samo v korist vladi in ne obsojencem. Zaprti Srbi niso hoteli pomilostitve, temveč da se v novi sodni obravnavi ugotovi njih nedolžnost.

Ljudje, ki so dobro poznali politično ozadje, so vedeli, da je avstro-ogrška vlada uničila proces samo radi tega, ker je upala, da s tem še pravočasno pokrije hudodelstva od-govornih oblastnikov, ki so prihajala polagoma na dan. Bilo je pa že prepozno.

Zborovanje ob Rižani.

List iz naše zgodovine.

BILO je leta 804.

V Istri so vladali frankovski vojvode, namestniki Karla Velikega, fran-kovskega cesarja. Franki niso bili še dolgo v deželi, komaj šestnajst let. Pred njimi so Istro vladali Bizantinci (Grki). Šele okoli leta 788. so Franki zasedli Istro. Karel Veliki je postavil za istrskega vojvodo svojega vojsko-vodjo Ivana. Vojvoda Ivan je bil kaj strog, zahteval je od Istranov mnogo davščin, od-pravil grško upravo in upeljal frankovsko upravo. Zraven tega je še podpiral priselje-vanje slovenskih rodov, ki so zasedli istrske pustote.

Istrska mesta so se pritožila pri Karlu Velikem. Po ukazu cesarja Karla Velikega in njegovega sina kralja Pipina so prišli v Istro trije cesarski odposlanci, duhovnik Izon ter grofa Kalodaj in Ajon. Cesarski odpo-slanci so sklicali istrske veljake in ljudstvo na zborovanje, da zaslišijo pritožbe in o njih rozsodijo.

Blizu tam, kjer se izliva reka Rižana v mo-rje (v sedanjem koprskem okraju pri vasi Rižani), so se zbrali poglavarji in ljudstvo. Tam ob reki se še danes razprostirajo lepi travniki, kaj pripravi za velike shode pod milim nebom. Na teh travnikih nekje se je vršilo zborovanje, o katerem nam pripove-duje listina iz tedanjih časov.

Na zborovanje je prišla vsa visoka go-spoda primorskih dežel: gradeški patriarh Fortunat in škofje Teodor iz Pulja, Leon iz Trsta, Stavracij iz Poreča, Štefan iz Novega grada in Lavrencij iz Pična. Navzoča je bila

torej vsa cerkvena gosposka teh dežel. Seveda je prijahal tudi toženi vojvoda Ivan s svojim spremstvom. Zraven njih je stalo 172 glavarjev, ki so jih za zastopnike istrskih mest in gradov izvolili cesarski odposlanci. Glavarji so na svete evangelije in ostanke svetnikov prisegli, da bodo govorili čisto resnico na vsa vprašanja, ki jim jih bodo cesarski odposlanci stavili. Cesarski namestniki so glavarje najprej izprašali o zadevah božjih cerkva, potem glede pravic njih gospodov, frankovskih vladarjev, in končno so sprejeli pritožbe istrskega ljudstva glede krivic in običajev tamošnjega ljudstva, vdov in sirot.

Patriarh in ljudstvo.

Glavarji so se najprej pritožili proti cerkveni gosposki, in sicer posebej proti oglejskemu patriarhu Fortunatu. Trdili so, da cerkve ne plačujejo mestom davščin in da škofje ne dovolj podpirajo vdov in sirot, katerih oskrbniki so bili.

Patriarh Fortunat se je vzdignil in govoril: »Ne vem, hočete li zoper mene kaj reči. Vsi veste, da ste mi vse tiste običajne davščine, katere vam je moja cerkev že od nekdaj pa do sedanjih časov dajala, darovali. Zato pa sem vam pomagal, kjer sem mogel, in vam še hočem. Vsi veste, da sem za vas večkrat plačal v cesarsko blagajnico ter za stran vas večkrat poslal poslanca k cesarju. Odslej pa bodi kakor hočete.«

Vse ljudstvo je nato odgovorilo: »Kar se je prej ali pa v sedanjem času darovalo, naj pri tem ostane, ker mnogo dobrega smo prejeli od vas in upamo, da še dobimo.«

Tako so istrški prebivalci potrdili pravice do davščin, ki so jih imeli patriarhi.

Pa se je spet dvignil patriarh Fortunat in rekel:

»Prosim vas, sinovi, da mi poveste resnico. Kake navade je imela moja metropolitiska cerkev med vami v istrski pokrajini?«

Sedaj je odgovoril prvi izmed vseh puljski glavar:

»Kadar je prišel patriarh v naše mesto, mu je vselej šel nasproti puljski škof s svojimi duhovniki v mašni obleki ter s križem, svečami in kadilnico v rokah, pevajoč kakor pažeju samemu. Šli so mu nasproti tudi sodniki in ljudstvo z zastavami ter ga sprejeli z veliko častjo. Ko je prišel patriarh v puljsko stolnico, je škof takoj vzel ključke svojega dvorca ter jih položil k patriarhovim nogam. Patriarh jih je nato izročil svojemu oskrbniku in potem tri dni po palači gospodaril, četrti dan je pa šel v svoje stanovanje.«

Cesarski odposlanci so nato vprašali sodnike in glavarje drugih mest in gradov, ali je

to res, kar je povedal puljski glavar. Vsi so odgovorili, da je to resnica in da želé, da se še tako godi. Nato odgovore cesarski odposlanci, da ne morejo ničesar reči zoper patriarha.

Pritožbe proti frankovskemu vojvodi.

Ko so še ugotovili pravice škofov, so cesarski odposlanci glavarje izprašali, kakšne dajatve je Istra plačevala za časa grške vlade v Istri vojaškimi mojstrom, ki so bili deželni namestniki grških cesarjev.

Glavarji so odgovorili:

»Hočemo povedati resnico: Pulj je plačeval 60 solidov mankozov¹ Rovinj 40, Poreč 66, Trst 60, Labinj 30, Buzet 20, Pičan 20, Motovun 30 ter tajnik v Novem gradu 12. Skupaj tedaj so istrska mesta plačevala 334 solidov mankozov. Ta denar je šel za časa Grkov v njih državno blagajnico. Ko je pa prišel v deželo vojvoda Ivan (namestnik frankovskega cesarja), je rabil te dohodke zase.«

Proti temu so se glavarji pritožili, češ, saj vojvoda Ivan ima itak bogata posestva, ki mu dajejo dovolj dohodkov.

Potem so našli pritožbe o nasilstvih, ki so jih morali pod vojvodo Ivanom potrpeti:

»Vzel nam je gozde, po katerih so naši predniki dobivali travo in pasli svinje. Vzel nam je podrejena sela. Poslal je na našo zemljo Slované, kateri sedaj orjejo naše njive in ledine, kosijo naše travnike, pasejo po naših pašnikih in od naše zemlje dajejo davek vojvodi Ivanu. Jemljejo se nam naši voli in konji; ako zavoljo tega kaj rečemo, nam Slovani odgovore, da jih sami pobijamo.«

Iz te pritožbe istrskih prebivalcev zvemo, da so slovenski rodovi okoli leta 800. že prodrli globoko v Istro. Niso več prišli z orožjem v rokah, pleneč deželo, kakor so bili storili dobro stoletje poprej. Prišli so z istrskih planot v ravnino na poklic frankovskega cesarskega namestnika, ki jim je odkazal zemljo. Slovenci so bili torej že izučeni poljedelci in živinorejci. Naselili so pusto deželo, mejtem ko je staro rimsko prebivalstvo ohranilo mesta. Vendar so mestni prebivalci potem še dolga stoletja vladali nad kmečko okolico.

In še so se istrski mestni glavarji pritožili:

»V starih časih, ko smo bili še pod oblastjo grških vladarjev, so naši predniki imeli svoje tribune, domestike, vikarje in uradniške namestnike, po katerih so oskrbovali občinske zadeve ter sedeli v zborih vsak po svojem dostojanstvu. Naš vojvoda Ivan pa nam je kmalu postavil centarhe ter razdelil ljudstvo

¹ »Solidus mancusus« je imel 30 denarjev in je bil vr. den kakih 40 lir današnje vrednosti.

med svoje sinove, hčere in zete, ki so si potem sezidali palače, čeprav so bili prej ubogi. Vzel nam je naše tribune, ni nas smatral za svobodne ljudi, pač pa nas prisilil, da smo morali v družbi s svojimi sužniki iti nad sovrážnika.«

Ta pritožba kaže: dokler je bila Istra še pol grškimi cesarji, so istrski prebivalci še imeli svoje uradništvo, tribune, domestike, vikarje. Imeli so tudi neke vrste občinske samouprave. Ko je pa dežela prišla pod frankovsko oblast, so zasedli mesta prejšnjih uradnikov frankovski vojvode, grofje, sodniki, centarhi. Tako ni bilo samo v Istri, ampak po vsej frankovski državi. Istrani so po krivici dolžili vojvodo Ivana, da je on samovoljno povzročil te spremembe.

Kako malo vseč je bila mestnim veljakom naselitev slovenskih rodov v Istri, nam kaže nadaljna pritožba:

»Tri leta smo morali tiste desetine, katere bi imela dobivati sveta cerkev, dajati poganskim Slovanom, ko jih je vojvoda v svoj greh in našo pogubo poslal na zemljo istrskih cerkva in istrskega ljudstva.«

Slovenski rodovi v Istri so bili torej okoli l. 800. še poganski. Vidi se, da jih je frankovski vojvoda prav po načrtu naseljeval v notrini redko naseljene Istre.

Ko so glavarji končali naštevati pritožbe, je vstal vojvoda Ivan in odgovoril:

»O gozdih in pašnikih, o katerih ste govorili, sem mislil, da so državna lastnina. Ker pa ste pod prisego izpovedali tako, da so vaši, vam jih hočem vrniti.«

»Kar se tiče Slovanov, o katerih ste govorili, pojdemo v tiste kraje, kjer prebivajo, da vidimo, kako je. Ako morejo brez vaše škode tam ostati, naj ostanejo. Kjer pa vam delajo kako škodo na polju, po gozdih, ledinah in drugod, od tam jih hočemo pregnati. Ako vam je vseč, jih pošljemo v take zapuščene kraje, kjer bi brez vaše škode lahko ostali, da bi koristili državi in prebivalstvu.«

Nato so cesarski odposlanci zahtevali, naj vojvoda Ivan da poroštvo, da vse popravi, kar se je navedlo zastran izrednih davščin, svinjske paše, živinske krme, raznih del Slovanov, robot in morske voznje. — Vidi se, da so cesarski odposlanci dali prav ljudstvu in obsodili vojvodo.

To poroštvo so prevzeli Damijan, Honorat in Gregor.

Tudi ljudstvo je odstopilo od svoje tožbe s pogojem, da se kaj takega ne bo več godilo. Ako bi ga vojvoda, njegovi dediči ali pa njegovi uradniki še dalje tlačili, naj poravnajo krivico po določbah statutov.

Listina, ki poroča o zboru pri Rižani, zaključuje:

»Vse to se je vršilo v navzočnosti cesarskih odposlancev, duhovnika Izona, Kalodaja in Ajona, ki so ta zapisnik tudi podpisali. Ravno tako so storili tudi patriarh Fortunat, vojvoda Ivan in škofje. Oglejski dijakon Peter je po ukazu svojega patriarha Fortunata, vojvode Ivana, imenovanih škofov, istrskih glavarjev in ljudstva ta zapisnik spisal in potrdil.«

Ta listina je še ohranjena. Pomemben spomenik je, ki priča, da so Slovenci že pred 1100. leti bivali v notrini istrske dežele v sklenjenih množicah, in sicer kot kmetovalci, ki so si z delom osvojili pusto grudo.

Glej Kosovo Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku: II, knjiga, str. 19.

Venceslav Sejavec:

Kratka kronika neke hiše.

J ESENI leta 1874. je nesel Miha Trpotec po strmi podeževni stezi navzdol velik hlod, ki mu je pritiskal levo rame, na desnem je pa imel krepko palico, podpornjevnik, s katero je podpiral dolgo in nerodno breme. Miha je moral gledati pod noge, kam stopi in obez nem okrog sebe, da se mu ne bi hlod preveč zadeval v obstrežna drevesa. Dasi pot ni bila kaj prijetna, je bila Mihova duša vendar veselo uglašena. Ko je pritipal na zložnejši svet, kjer je postala steza ravnejša in se je drevje zredčilo, se je ustavil. Breme je postavil na tla in ga naslonil na čmerikavo jelšo. Nato je iz navade pljunil, pogrkal in zavriskal. Njegov glas je zabrnal v prozornem zraku in izginil bogve kam. Potem je Miha vzel z desnega ramena zloženi jopič, tam ga je imel, da ga ni podpornjevnik gulil, ga položil na stopničast drn in sedel nanj.

Ta hip se je prikazala na stezi malo za njim mlada čea.

»O, Marjana, odkod pa?« je prvi vprašal Miha.

»Z Ledine,« mu je natančno odgovorila Marjana, »Franc seka use in trebi robidovje in grmičevje.«

Franc je bil njen brat, ki se je pripravljial na ženitev, in bi bil zato rad videl, če bi šla Marjana od hiše, ker je vedel, da jo bo mlada gospodinja grdo gledala. Hkratu mu je bilo pa žal za Marjano, ker je bila močna in pridna delavka. Usa pa je jelša.

Miha se je nasmehnil:

»Ali noče počakati, da mu žena iztrebi senožeti? Mogoče se boji zanjo, da si ne obrabi rok?«

Marjana ni rekla drugega kot: »Res!« in pogledala v Mihovo breme. Potem je vprašala:

»Ti nosiš drva. Kdo pa kuha in skrbi za mater, ko sama ne more?«

Mihova mati res ni mogla sama kuhati. Bila je bolna, ležala je v postelji in kašljala.

Fant je odgovoril:

»Zjutraj ji zavrem kozje mleko ali skutno juho, pa je dobra, dokler se ne vrnem. Seveda...«

Ni vedel natančno, kako naj nadaljuje. Hotel pa je reči tole: Jaz sicer poskrbim zanjo, kolikor morem in znam, ampak bolje bi bilo, če bi bil vedno kdo blizu nje in ji postregel.

»Sirota je, sirota,« je menila Marjana in Miha je videl v njenih očeh, da govori iskreno. Bilo mu je všeč, da se njegova mati še komu smili razen njemu. Zato se je tudi Marjana njemu bolj zasmilila. Kar videl je, kako jo bodo gonili za delom in podili od sklede, ko se Franc oženi. Kakor da je že tri leta mislil, je spregovoril kratko in jasno:

»Marjana, ti, ki imaš nekaj srca, pridi k nam. Dobro bo zate in za mater.«

Odgovorila mu je:

»Najraje bi ti rekla, da imaš prav.«

Miha je imel res prav, zato se je tudi po njegovih željah zgodilo. Pozimi leta 1875. sta se vzela. Franc je spočetka gledal, ker mu je bilo žal za dobro delavko. Nazadnje je pa pol kihnil pol vzdihnil in zamahnil z roko:

»Ah, naj gre, če hoče iti!«

In Marjana je šla.

Še istega leta je Mihova mati zadnjič za kašljala in umrla.

Leta 1876. se je Mihi in Marjani rodil prvi otrok, leta 1877. drugi in tako naprej; kako leto eden, kako leto pa nobeden. Končno, to se pravi leta 1899., jih je bilo deset, od teh jih je pet umrlo, pet pa ostalo živih: štiri dekleta in en fant, Ivanc, ki je bil svojemu očetu Mihi prav malo podoben. Oče je bil delaven in trezen, sin pa len in pijanski. Doma sploh ni maral delati, hodil je raje »v svet«, kjer je lepše in na lahkem živel. Odpravljal se je spomladi, vračal se v jeseni, prebil in prepil zimo doma in z mladimi dnevi spet odšel. Ko sta umrla Miha in Marjana in so se vse štiri sestre poročile, je dobil Ivanc hišo, ki je pa bila že zelo slaba, in majhno njivo, »da bo imel kam vsaj kak krompir vsaditi«, kot je rekel Miha v svojih zadnjih urah. Ivanc je dal njivo v najem, hiša je pa ostala prazna, le čez zimo jo je napolnilo njegovo kašljanje in godrnjanje.

Leto za letom je padalo v brezno preteklo:

sti brez kakih posebnih pripetljajev in nesreč. Le hišna vrata je pod zimo leta 1912. Ivanc nekoliko popravil.

Leta 1914. pa so se odprla peklena vrata, kot je rekel nekdo. Tedaj ali pa leto pozneje so stlačili tudi Ivanca v vojaške hlače in ga poslali streljat ljudi, mu dali zastonj tobak, da je čikal in kadil in zraven zmrzoval, trpel lakoto in žejo in klel. 3. januarja 1919. leta se je po tisoč in sedem in devetdesetih dneh prvič zopet do sitega najedel. Po vojni ni hodil več »v svet«. Pomagal je doma zdaj temu zdaj onemu, da se je preživel. Njivo, ki je bila za časa vojne ranjena, je kmalu prodal, ker je rad pil, pa ni imel, s čim bi plačal. Hm, kaj bi se bal povedati: tudi hišo, ki je prestala vojno brez posebnih nesreč, je zapil. Pa ne popolnoma. Na božični večer leta 1927. je šel v gostilno, a je kaj malo pil, opolnoči pa je namešril korake v cerkev k polnočnici. V cerkvi ga je tako stresel mraz, da se je pričel prestopati z noge na nogo. Pa ni veliko pomagalo. Zato je rekel:

»Meni je mraz,« se pokrižal in šel skozi vrata.

Šele čez štiri dni se je nekdo spomnil nanj, ker ga ni bilo na spregled. Odprli so zaklenjeno hišo in našli Ivanca na postelji v čevljih in klobuku, odetega s slabimi cunjami in mrtvega. Bil je čisto trd kot zmrzel.

Hišo bo najbrže dobil oštir, če je še ni, saj je dal za pogreb tistih par lirc, ki bi jih Ivanc še pri njem zapil.

Smrekar:

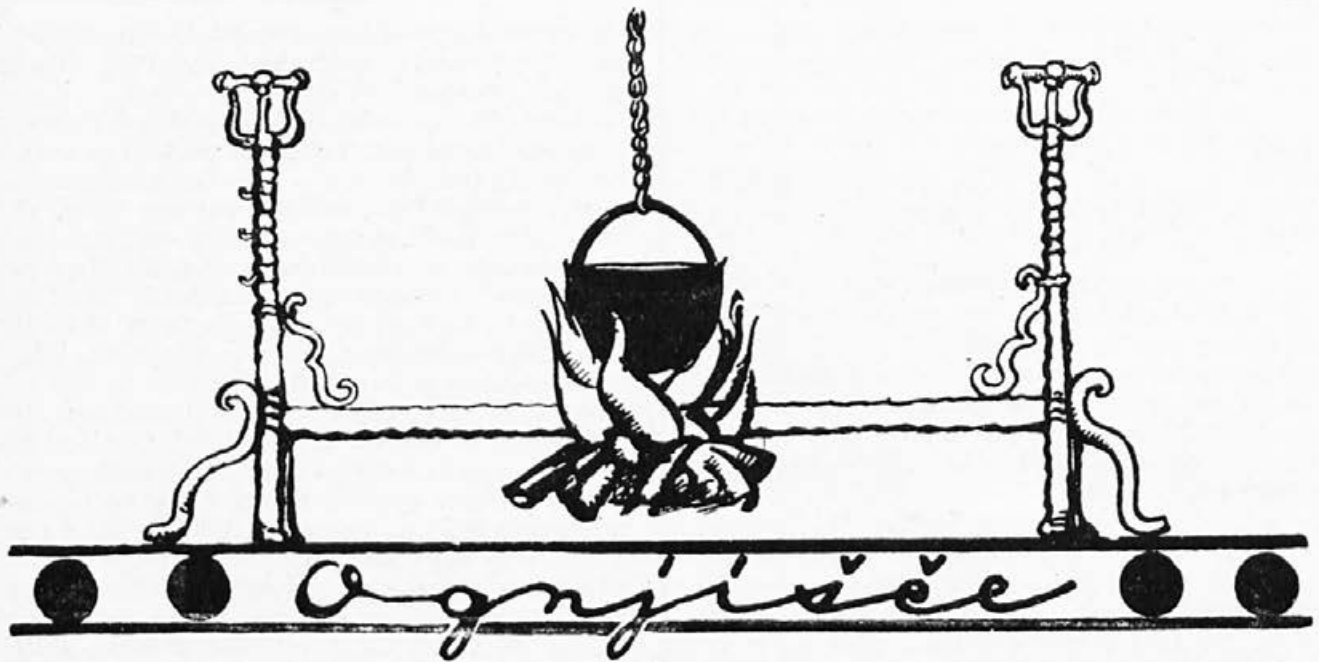
Nocoj.

Pojdiva, srce, vasovat!
Tak tih večer!
Mirno se zibljejo sanje,
vetrček pihlja vanje.
Mesec je zlat.

V prosojno svilo stkani
vsi žarki od veje do veje speljani
Vse tiše dihajo vanje.
Pojdiva, vzemiva se vanje!
Pojdiva vasovat!

Pod oknom pelin poganja v noč.
Grenkó je slavec zapel.
Na nebu je plamen zagorel —
si videl? in padel v noč.

Ne pojdem vasovat nocoj.
Grenak je pelin in pesem in noč.
Grenak spomin in vrtajoč
nocoj.

NAŠA HRANA: KRUII.

Kruh je hranilno sredstvo, katero napravljamo iz moke in kvasa in ga potem spečemo.

Moko dobivamo predvsem iz žit, pa tudi iz gomoljnic, kot so krompir, manijoka itd., in iz drevesnih sadov; na Sundskih otokih raste krušno drevo — podobno murvinemu — čigar sad daje obilo prvovrstne, na škrobu bogate moke. Glavna surovina za kruh pa so bila, so in bodo ostala žita.

Žita.

Žita so travnate rastline, ki rodijo na škrobu bogato zrnje, katero zmeljemo v moko, zgnetemo v testo in spečemo v kruh. K žitom prištevamo pšenico, rž, ječmen, oves, koruzo, riž, proso, različne sirke in še nekatere druge travnate rastline. Nekatera žita uživamo v obliki moke in kruha, druga pa v zrnih, kot na primer riž, ki ga pri nas jemo oluščena, dočim mešajo Angleži pa tudi drugi narodi med krušno moko redno tudi riževo moko.

Svetovni pridelek žit.

Na vsem svetu se pridelava letno približno 6000 milijonov stotov različnih žit, in sicer: pšenice 1350, riža 1270, koruze 1200, ovsu 750, rži 450, ječmena 430 in 600 milijonov stotov drugih žit (prosa, sirka, itd.).

Ker je na vsem svetu skoraj 2000 milijonov ljudi, pripade na vsakega zemeljskega prebivalca približno po 300 kil krušnih žit, katerih pa ne porabijo samo ljudje. Za človeško prehrano so važni predvsem pšenica, rž in riž, dočim se ostala žita uporabljajo pretežno za krmiljenje živali. Vendar pa tudi živalim pokladajo pšenico, rž in riž, kakor uživajo tudi ljudje koruzo, ječmen in različne kaše.

Pšenica.

Glavne pridelovalke pšenice so sledeče države (v milijonih stotov):

1. v Evropi: Rusija 210, Francija 75, Italija 65, Špa-

nija 36, Nemčija 35, Romunija 28, Ogrska 24, Jugoslavija 21, Poljska 16, Anglija 14, Bolgarija 12, Češka 13, ostale države 25.

2. v Aziji: Kitajska 100, Indija 85, Turčija 13, Japonska 8, ostale države 20.

3. v Afriki: Francoska Afrika (Alžir, Tunis, Maroko, itd.) 17, Egipet 11, ostale države 5.

4. v Ameriki: Zedinjene države 242, Kanada 138, Argentina 70, ostale države 10.

5. Avstralija 40.

V srednjem pridobijo na isti površini največ pšenice na Holandskem, Danskem, Belgiji, Angliji in Nemčiji, kjer je pridelava na hektar nad 20 stotov, najmanj pa v Rusiji, kjer znaša srednji pridelek komaj kakih 6 do 7 stotov na ha.

Po svetovni vojni opažamo, da vedno širši sloji prebivalstva segajo po pšeničnem, to je belem kruhu, a kljub temu se na svetu pridelava več pšenice, kot se je porabi.

Riž.

Evropa pridelava letno kakih 15 milijonov stotov riža, in sicer 6.5 v Italiji, 5 v Rusiji, 3 na Španskem, nekaj malega v Jugoslaviji (Macedoniji) in v Bolgariji.

Tem višji pa je pridelek v Aziji, in sicer dajejo (v milijonih stotov): Indija 470, Kitajska 350, Japonska 110, Indokina (francoska) 62, Java in Sundski otoki 53, Siam 40, Koreja 30 mil. stotov.

V Ameriki znaša letni pridelek riža kakih 20 milijonov stotov, od katerih pridelajo skoraj polovico Zedinjene države, malo manj Brazilija, ostalo pa Mehika in druge države. Avstralija pridelava komaj kakega četrta milijona stotov riža.

Riž je glavna hrana azijskih narodov; Kitajcev juntranji pozdrav se glasi: »Ali si že jedel riž?«

Koruzka.

Več kot polovico vse koruze na svetu naberejo v ameriških Zedinjenih državah, in sicer letno okoli 700

milijonov stotov, 70 v Argentini, 35 v Braziliji, 20 v Mehiki. V Evropi pridelava Rusija, 35 milijonov stotov korusa, 31 Romunija, po 20 Italija in Jugoslavija, 15 Ogrska in po 5 Bolgarija, Francija in nekaj več Španija. V Aziji imata znaten pridelek korusa le Indija in Java, kjer je pridelajo po več kot 20 milijonov stotov. Sorazmerno visok pridelek, in sicer 20 milijonov stotov korusa daje Egipet, nekoliko manj pa angleška Južna Afrika.

Druga žita.

Nad polovico vsega svetovnega pridelka rži ima Rusija, in sicer letno nad 220 milijonov stotov. Rusiji sledi Nemčija z 80 milijoni stotov, potem pridelajo Poljska 60, Češka 16, Francija 9, Ogrska 7, Jugoslavija 2, nekoliko manj Italija. Izven Evrope imajo znaten pridelek rži Zedinjene države ameriške, in sicer 13 milijonov stotov, potem pa Kanada 4. V vseh ostalih svetovnih državah je pridelek rži zelo pičel. V splošnem se pridelek rži krči iz leta v leto in na njeno mesto stopa pšenica.

Ovsa pridelajo Zedinjene države 190 milijonov stotov, Rusija 150, Nemčija 65, Francija 50, Kanada 70, Poljska 25, Anglija 24, Češka 15, Švedska 11, Romunija 10, Italija 6, Jugoslavija 4.

Ječmena pridelajo največ Zedinjene države, potem Rusija, Nemčija, Indija, Kanada in druge države. Jugoslavija pridelava približno 3,5 milijone stotov, Italija pa 2. Ječmena gre večji del za pivo, manjši za konje — Arabci krmi svojega konja z ječmenom in ne z ovsom — ter za človeško prehrano.

Proso rabijo predvsem za kašo (v Rusiji), v Afriki pa v zvezi z različnimi sirki za kruh.

Moke.

Glavna krušna moka je pšenična. Iz 100 kg pšeničnega zrnja dobimo navadno 80 do 82 kg moke in 18 do 20 kg otrobi. V Ameriki in v podonavskih državah nameljejo navadno 9 različnih mok, in sicer št. 00 in 0 ter številke od 1 do 7. Najboljše je št. 00, vse ostale so bolj črne, številka 7 pa je zelo podobna drobnim otrobom in daje zelo raskav kruh, ki pa je bolj redilen kot oni iz št. 00. Iz 100 kg zrnja nameljejo navadno 45 kg belih mok, kamor spadajo moke do št. 3. Mokam od št. 4 naprej pravimo črne moke.

Kruh.

Če dodamo na 100 kg ržene moke 50 ali na 100 kg pšenične moke 60 litrov vode in vse skupaj dobro zgnemo ter dodamo še kvas, dobimo testo, katero pečemo v peči pri toploti od 200 do 250 stopinj Celzija skozi 20 do 80 minut. Male oblike pečemo manj časa, večje pa več. Na Ogrskem, v Banatu in v Romuniji pečejo po 10 in več kg težke hlebe tudi po 2 in več ur, posebno ker marsikje nimajo pravih drvi za razbeljenje peči, katere navadno kurijo s slamo.

Za peko kruha je potrebna toplota, pa tudi vlažen zrak; zato naše gospodinje z mokro cunjjo obrišejo peč, preden vložijo testo, zakaj v razbeljeni peči mora biti vedno nekoliko vlage, pravzaprav vodene pare, ker se bi drugače zgornja plast kruha prehitro posušila in se strdila, krušna sredica pa bi se pod trdo skorjo težko in le počasi spekla.

ZA KUCHARICE.

Kosilo s tremi hodi. (Za 3 osebe.)

1. *Zdrobova brezmesna juha.* — Tri žlice pšeničnega zdroba (gresa) vsipljemo počasi v tri četrt litra vrele vode. Med vsipanjem moramo vedno mešati, da se ne narede štrukeljčki. Nato osolimo in pokrijemo, da juha počasi vre 20 minut. Premešati jo moramo večkrat. Ko je kuhana, potegnemo posodo na kraj štedilnika, da neha juha vreti. Sedaj denemo v njo 2 dkg surovega masla, pokrijemo zopet posodo in počakamo, da se maslo v juhi raztopi. Med tem časom umešamo (ne stepemo) v kavni čaši en rumenjaki, in ko je ta dobro umešan, vlijemo vanj počasi 4–5 žlic zdrobove juhe ter pri tem tudi mešamo, da s tem zabranimo usirjenje rumenjaka. To vlijemo počasi, med mešanjem, k ostali juhi. Dobro premešano damo na mizo. — Glavno je, da se rumenjaki ne strdi.

Opomba: žlica zdroba se računa tako, da zdrob sega samo do roba žlice. —ec.

2. *Telečja zarebrnica pečena na mreži.* — Navadno računamo za vsako osebo po eno zarebrnico. — Telečji zarebrnici (kotleti) snamemo meso od zgoraj do srede rebra. Prerežemo ji ob koncih debelejšo žilo, potolčemo z lesenim kladivom in posolimo. Nato jo pomazemo na obeh straneh z oljem ter položimo na zato pripravljeno mrežo in denemo vse skupaj na žerjavico (ne na plamen). Ko je zarebrnica na eni strani malo pečena, jo obrnemo. Spodnji del, ki je sedaj zgoraj, zopet pomazemo z oljem. Tako ponavljamo, dokler ni dovolj pečena. Na mizo jo damo z oljem, ki se je nateklo v vdolbinah mreže. Zarebrnico moramo takoj servirati. —ec.

3. *Zeljnatata solata.* — Za tri osebe vzamemo približno pol kg zelja in tri krompirje. Zeljnati glavi odstranimo liste ter jih pregledamo, če ni na njih kaj resnaga. Nato jim izrežemo vsa stebelca, zložimo in zvijemo več listov skupaj ter zrežemo na prav tanke rezance. To operemo in otresemo, da se voda ocedi. Zrezanemu zelju primešamo, če nam ugaja, par gorkih krompirjev. Sedaj osolimo, potresemo s kimljem in zabelimo z oljem in kisom. —ec.

4. *Beljakovi sladki žličniki.* — Naredimo v lončku gosto testo (tako, kakor se v obče dela za žličnike) iz pol kozarca mrzlega mleka, moke, soli in malo sladkorja. Ko je to dobro zmešano, mu pridenemo sneg iz enega beljaka. — V široki ponvi razgrejemo olja in vanj z žlico devamo testo. Ko žličnike cvremo, moramo ponev tresti, da testo lepo naraste. Če opazimo, da se žličniki med cvrenjem razlezejo, dodamo testu še malo moke. Ocvrte potresemo s sladkorjem in damo gorke na mizo s kakšnim kompotom. —ec.

Juha iz cvetače. — Glavico cvetače (karfijola) očisti in deni v slano vodo kuhat. Medtem oprži 7 dek moke in 7 dek masti, da zarumeni, potem vlij oprazeno zabelo v lonec, kjer se kuha juha iz pol kg kosti; juhi smo preje dodali malce česna. Ko je cvetača kuhana, izreži cvetiče in deni jih v juho, osoli, opoprjaj in pusti še nekaj časa kuhati.

DROBIŽ IZ NARAVE.

Mravlje pastirice. — Tudi mravlje imajo svoje črede. Ni dolgo tega, kar je vseučilišni profesor Herman Eidmann v Monakovem pojasnil, kako pazijo mravlje na svoje zelene »kravice«. Tem čredam postavijo posebne paznike, ki se dan za dnem vračajo na isto vejo, kjer se pasejo uši, izročene jim v varstvo. S pazljivostjo jih nadzorujejo, jih branijo pred tujimi mravljami in drugimi sovražniki. Eidmannu se je posrečilo opaziti, da se je ista mravlja redno vračala na isto vejo; mravlje pastirice in vejo je zaznamoval z isto barvo. Nato je videl, da so se vse mravlje, ki so bile zaznamovane z določeno barvo, vračale na vejo, ki je nosila isto znamenje; tam so v toplih dneh tudi prenočile.

Zivali in hipnotizem. — Dognali so, da se nekatere živali lahko z natančno določenimi dotiklji hipnotiziramo, da ostanejo nepremične. Gotovo je, da ostane močerad navidezno mrtev, če mu s kleščami stisnemo rep ali pa nogo. Isto se lahko opazi pri nekaterih žuželkah in tudi pri sesalcih. Poizkusili so s ščurki, zajci in ptiči. Vsi se dajo lahko hipnotizirati, kakšenkrat z rahlim pritiskom na določene dele telesa, včasih pa s ponavljajočimi se rahlimi dotiklji.

Mati jejnica. — Vzgleden primer srečnega zakona nam nudi ptič roženokljuni rinoceros, ki je nekako smesjen radi dolgega in močnega kljuna in ki živi na Malajskem polotoku, na otokih Borneo in Sumatra. Ko se samec in samica združita, izbereta izdolbeno drevo, v katerem se naseli samica. S pomočjo samca, ki ostane zunaj, zazida ženica vhod z blatom in drugimi snovmi in pusti le majhno odprtino, toliko da vtakne lahko ven svoj dolgi kljun. Dokler mladiči ne letijo, ostane samica ujetnica v drevesu. Samec, ki je prost, lahko dela kar hoče, a vendar ostane svoji družici zvest in ji do naša hrano, ki jo poklada skozi odprtino. Ta navada ima poseben pomen in važnost, ker brani jajca pred ve-

ricami in opicami, ki se nahajajo v onih krajih v velikem številu.

Želve. — Prodajalci želv zagotavljajo onim, ki imajo vrt, da želve uničujejo polže, ščurke in ves drevesom škodljivi mrčes. Ne verjemite! Želve so vašemu vrtu lahko v kras, toda mrčesa vam ne bodo jedle: hranijo se samo z zelenjavo. Posebno jim ugajajo solata, cvetača in jagode. Če imate želvo, jo lahko hranite z vsakovrstno zelenjavo.

Električna sila skata. — Znana je riba, ki se ji pravi električni skat, ker nosi v sebi živ električen tok, tako da če se je dotakneš, te strese električna struja. Učenjaki so merili električno silo, ki se pojavi pri dotikanju, in so dognali, da se riba strese podolž, vsaki-krat ko odda tok. Ko se električnega skata dotakne kaka druga riba ali človek, se skat strese, telo se mu napihne in odda električen tok, močan dvajset voltov; eno desetino sekunde nato pa odda drugi tok, močan petdeset voltov. Človek to komaj občuti, a manjše ribe, ki jih skatov tok zadene, otrpnejo in padejo v skatovo žrelce.

Kako rastlina zadržuje v sebi vlogo. — Prevelikega izhlapevanja se zna rastlina na vse mogoče načine ubraniti. Med drugim si pomaga tudi tako, da obrne svoje liste z ostrim robom proti solncu. Posebno v tropskih krajih je to pri nekaterih vrstah v navadi. Avstralska drevesa, kot Acacia, Eucaliptus itd., obračajo vse svoje liste proti solncu le z ostrim robom in zato ne dajo skoro nobene sence. So torej gozdovi (če smemo tako reči) skoro brez sence.

Velikanka. — Na gori Porąg na otoku Mindanao (na Filipinskem otočju) raste v višini 800 m rastlina Rafflesia Schadenbergiana. Cvetne popke ima velike kot so pri ras debele zeljnate glave. Primerno temu se seveda kasneje razvijejo tudi cveti. Veliki so kot kako prav veliko vozno kolo in posamezen evet tehta do 11 kg. Listi v cvetu so debeli kot moška roka, mesnati in rjavkastordecji. Ta rastlina raste med grmovjem in v vrsti.

ZGODOVINSKE ANEKDOTE.

Kdo je izumil papirnati denar. — Izumil ga je španski grof Tendeli leta 1449. Tendeli je bil vojaški poveljnik; vojska je bila, vojaki so čakali na plačo, a vladar je ni poslala. Grof Tendeli je izdal vojakom listke, na katerih je bilo zapisano, koliko denarja so vredni, in s temi listki so vojaki kupovali kakor z denarjem, ker so ljudje zaupali v poštenega in bogatega poveljnika, da bo te listke, ki so nosili njegov podpis, tudi res izplačal. Kasneje so tudi države začele izdajati papir z naznačenimi vrednostjo v denarju.

Kraljevska hvaležnost. — Pred več ko 250 leti je angleški kralj Karel Drugi bežal po neki bitki pred uporabnimi četami. Pod svojo streho ga je vzel neki kmet Viljem Pendrel. Kmet je kralju dal še denarja, da je mogel bežati dalje. Ko se je kralj Karel II. pozneje spet povrnil na prestol, je odredil, da se mora družini Pendrelovi za večne čase izplačevati letna nagrada za zvestobo. In res dobivajo člani Pendrelrove družine še danes današnji iz kraljeve blagajne vsako leto denarno nagrado kot znamenje hvaležnosti angleškega kralja.

Kako je nastal »kifelj«. — Slavni slastni dunajski kifeljci, krušni rogljiči v obliki polmeseca, imajo znamenito zgodovino. Prve so pekli dunajski peki pred 401 letom. Ko so Turki l. 1529. oblegali Dunaj in ga dolgo nisoo mogli zavzeti, so sklenili potihem izkopati podzemne hodnike pod zidovi, da tako prodrejo v mesto. Ko so pali so večinoma ponoči. Pri mestnem obzidju pa so imeli peki svoje delavnice, v katerih so ponoči pekli kruh. Tako se je zgodilo, da so neke noči peki zaslišali kopanje pod zemljo. Brž so to javili poveljniku vojske in tako se je Turkom ves načrt pokvaril. Malo zatem je turška vojska zapustila Dunaj, ker je uvidela, da ga ne more zavzeti. Osvobodjeni Dunajčani so proslavljali svojo peke, ki so jim rešili mesto pred turškim navalom. V spomin na ta dogodek so dunajski peki izdelali pecivo v obliki turškega polmeseca. Te »kifeljce« so Dunajčani vneto kupovali in brž so se jim priljubili. Tako so nastali kifeljci, ki jih zdaj pečejo po vsej Evropi.

Čudna dežela. — Neki Španec je na svojem potovanju nekega zimskega dne šel skozi vas Brabant; več psov ga je obljalo in teklo za njim. Sklonil se je, da bi pobral kamen in ga zalučal: toda tla so bila zmrznela in kamen je bil tako močno sprijet, da ga ni mogel iztrgati: — »O, ti prokleta dežela,« — je vzkliknil srdito, — »kjer spuščajo pse in privezujejo kamenje!«

Učenjakova ura. — Slavni matematik Newton je bil nekega dne zamišljen v globoke misli, ko je prišla služkinja v njegovo sobo; prinesla je kozico in sveže jajce, ki ga je hotela skuhati v gospodarjevi navzočnosti; to je bilo vsakdanje kosilo učenjakovo. Newton, ki je hotel biti sam, ji je rekel, naj gre, da bo jajce sam skuhal. Služkinja je položila jajce na mizo poleg filozofove ure, mu priporočila, naj ne pušča jajca v vreli vodi več kakor tri minute, in je odšla. Kakšno je bilo njeno začudenje, ko se je čez pol ure vrnila, da pospravi, in je našla svojega gospodarja, ki je stal poleg peči in pazljivo motril jajce, ki ga je držal v roki, medtem ko je ura vrela v kozici.

ZA SMEH.

Dva sta pametna. — Frideriku Viljemu, kralju pruskega, se je predstavil mož s prošnjo za službo. — »Odkje pa je?« ga vpraša kralj. — »Iz Berlina, Veličastvo.« — »Ej, berlinska vzgoja nič ne velja, Berlinčani so sami osli; naj se odstrani,« je zagodrnjal kralj. — Prosilec pa ni bil nič v zadregi in je odvrnil: »Dovolite, Veličastvo, jaz vem za dva Berlinčana, ki nista osla, ampak pametna.« — »In ta dva sta?« je vprašal kralj. — »Prvi je Vaše Veličastvo, drugi sem jaz.«

Evangelist. — Nemški pesnik Lessing je nekoč prišel v gostilnico in si najel sobo. Sedel je za mizo, vzel knjigo in začel brati. Kar se odpro vrata, v sobo vstopi tujec, se nagne v branje zatopljenemu pesniku črez rame ter radovedno in vsiljivo vpraša: »Gospod, kdo pa ste?« — Lessing, ki ga je to motenje jezilo, se odreže: »Evangelist Lukež!« — Znano je, da tega svetnika slikajo z volom, ki mu gleda črez rame.

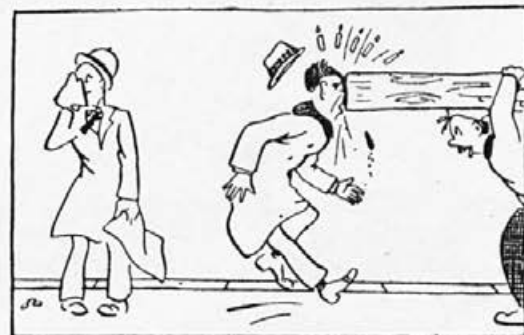
Solo. — Včasih se med pridigo zgodijo razne motnje. Ko so nekoč muzikantje na koru med pridigo uglašali svoja godala, je pridigar zaklical: »Gospodje, zdaj imam jaz solo.« Takoj je vse potihnilo.

Tolminska pamet. — Železniški sprevodnik vpraša tolminskega kmeta: »Ali je res, da se Tolmincem odpre pamet šele pri 40. letih?« — Tolminec: »Prav res je!« — Železničar: »No, kako pa to spoznate?« — Tolminec: »V možganih nekaj zaškrtta, trrrk, trk! Kdor to presliši, mu ni pomoči.« — Železničar: »Pa kaj se zgodi s takim?« — Tolminec: »Tak postane železničar.«

Svetopisemska.

Mož vidi smet v očesu svojega bližnjega...

bruna v lastnem očesu pa ne vidi!

Testament. — Stari Tonč je legel, da umre. Pa pravi svoji ženi: »Pojdi sem, stara, sedi sem k meni. Rad bi vse pospravil, da med otroci ne bo krega. No, zdaj pa le poslušaj: zlato uro daj Jožku.« — »Kaj pa treba Jožku zlate ure? Če ne bi bil srebrne birmske ure zapil, bi jo zdaj imel. Ne, ne, zlato uro damo Jakobu.« — »No, radi mene — daj jo pa Jakobu! — Ampak prstan z rdečim kamnom, tega daj Karlu, veš.« — »Kaj pa bo ta pohajač s prsanom? Koj ga bo nesel na Mont. Prstan bom lepo dal zožiti in dobi ga Micka.« — »No, kakor hočeš, daj ga pa Micki. To pa že pravim, da naj moja novo obleko, veš tisto progasto, nosi Janez.« — »O seveda! Ta naj se lepo nauči paziti na svojo obleko, ker vse raztrga in pomaže. Obleko, ja, bo dobil Miha.«

Zdaj pa je bilo staremu Tonču že preveč. »Preklemsanska reč!« je zakričal, »ali umiram jaz ali umiraš ti!«

Zdravilo za zete. — Zet je prišel k svojemu tastu, ki je bil bogat veletrgovec, in je tožil: »Joh, kako je moja žena sitna! Ne morem več prestajati z njo. Če bi

ne bila vaša hči, bi se že bil ločil od nje.« — Tast ga potolaži: »Le pomiri se, dragi zet, če se ne bo poboljšala, ji v oporoki ne zapustim niti vinarja!« Od tedaj ni stari mož nikoli več slišal pritožb o napakah svoje hčere.

Preizkušeno sredstvo. — Neki ameriški list predlaga, naj oblastva uvedejo novo sredstvo, da razžene množice, ko se nepostavno zbirajo na shode po mestnih trgih. Dozdaj so jih razganjali gasilci z brizgalkami. Bolj poceni in uspešneje bo, če oblastva pošljejo na cesto trume ljudi s pušicami, ki bodo nabirali prispevke za dobrodelne namene.

Vojaška. — Med vojno v Radgoni pri 97. pešpolku. Vojak prosi narednika: »Gospod narednik, ali bi me jutri mogli oprustiti vaje, ker me pride mati obiskat?« — »Strela jasna, reci svoji stari, naj pride, ko ne bo vaj!« — »Ampak, gospod narednik, kako naj pridem do gnjati, ki jo prinese mati?« — »Hm, hm, — takega slabiča kot si ti, lahko oprostim, naj bo!«

U G A N K E.

Urednik Peter Butkovič -- Domen. Sgonico, P. Prosecco (Prov. Trieste).

Vse ugankarsko gradivo sprejema samo urednik ugank Domen. Rešitve pošljite do 1. junija.

1. POSETNICA.

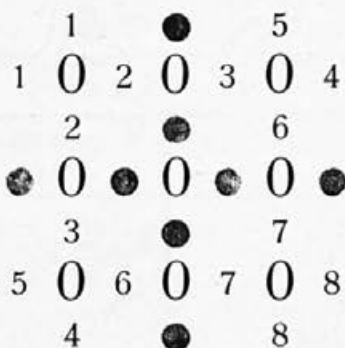
(Snežniški. — Šteje 10 točk.)

S I M O N P A Š O

Kaj je ta mož po poklicu?

2. MREŽA.

(F. Božič. — Šteje 15 točk.)

Navpično: 1, 2 opora; 3, 4 prometno sredstvo; 5, 6 del ust; 7, 8 bolečina.

Vodoravno: 1, 2 del glave; 3, 4 del živalske glave; 5, 6 tečaj; 7, 8 moč tekoče vode.

Namesto pik pa postavi še črke D D G P R V V V in dobiš v navpični in vodoravni legi šest novih besedi.

3. ŠAH.

(† Mikla. ič Oskar. — Šteje 25 točk.)

	a	b	c	d	e	f	g	h
8	d	d	a	l	e	s	i	m
7	d	p	o	l	n	a	d	a
6	b	o	g	v	e	s	š	i
5	e	s	f	o	m	i	š	i
4	r	o	d	k	v	d	o	m
3	t	r	t	d	s	o	d	o
2	č	u	l	a	a	r	a	d
1	k	o	d	o	b	e	r	k

POTEZE.

BELI

ČRNI

T h 1 - h 3 — D a 8 - a 4
 f 2 - f 4 — T f 7 - b 7
 L c 2 - g 6 — T e 8 - e 6
 S d 4 - e 2 — T h 8 - e 8
 b 2 - b 4 — K b 8 - b 7
 T c 5 - f 5 — T e 6 - e 8

Odgovorni urednik dr. Engelbert Besednjak.
 Tiskala Katoliška tiskarna v Gorici. (Za tiskarno
 odgovoren Ludovik Špacapan.)